

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

Diplomová práce

Konspirační teorie a jejich reflexe jako výzva pro výuku občanské výchovy

Vypracovala: Bc. Tereza Madarová
Vedoucí práce: PhDr. Roman Míčka, Th.D, Ph.D.

České Budějovice 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s §47 b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 19. 4. 2023

.....
Bc. Tereza Madarová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu své bakalářské práce PhDr. Romanu Míčkovi, Th.D., Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, připomínky a čas, který mi věnoval. Dále bych ráda poděkovala mé rodině, především mému manželovi, který mi byl po celou dobu obrovskou podporou a nikdy ve mě nepřestal věřit.

Anotace

Diplomová práce se zabývá konspiračními teoriemi a následným využitím jejich reflexe v hodinách občanské výchovy. Nejprve se v diplomové práci v teoretické části zaměřuji na aktuální odborné publikace zabývající se konspiračními teoriemi a hledám dostatek indikátorů o tom, jak a proč se konspirační teorie šíří, kdo je šíří a co takové lidi v šíření motivuje. V praktické části následně vytvořím přípravy na hodiny občanské výchovy za použití několika konspiračních teorií včetně didaktické metody, jak žáky přivést ke kritickému čtení a myšlení. Cílem této práce je pomoci žákům pochopit obecně konspirační teorie s pedagogickými implikacemi pro mediální a občanskou výchovu. Podrobnosti budou pouze ilustrativní. Není mým záměrem zdůrazňovat žádnou z teorií, ale ráda bych studentům umožnila naučit se pracovat s odlišnými a často protichůdnými informacemi, jak k nim přistupovat, jak je vyhledávat, hodnotit a ověřovat. Cílem těchto hodin bude přivést žáky k faktům, čtení mezi řádky a kritickému smýšlení.

Klíčová slova: konspirační teorie, konspirace, teorie, kritické myšlení, občanská výchova, výchova k občanství, didaktika

Abstract:

The diploma thesis deals with conspiracy theories and the subsequent use of their reflection in civic education classes. First, in the theoretical part of my diploma thesis, I focus on current professional publications dealing with conspiracy theories and look for enough indicators about how and why conspiracy theories spread, who spreads them and what motivates such people to spread them. In the practical part, I will subsequently create preparations for civic education lessons using several conspiracy theories, including a didactic method to bring students to critical reading and thinking. The goal of this work is to help students understand conspiracy theories in general with pedagogical implications for media and civic education. The details will be illustrative only. I don't want to emphasize any of the theories, but I would like to enable students to learn how to work with different and often conflicting information, how to access it, how to search for it, evaluate it and verify it. The aim of these lessons will be to introduce students to facts, reading between the lines and critical thinking.

Keywords: conspiracy theory, conspiracy, theory, critical thinking, civic education, didactics

Obsah

Úvod	7
1. TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1.1 Co je to konspirační teorie?.....	8
1.2 Historie konspiračních teorií	16
1.3 Motivace šíření konspiračních teorií	20
1.4 Konspirace versus dezinformace.....	26
1.5 Výchova k občanství ve školách	29
1.6 Kritické myšlení.....	34
1.7 Kritické myšlení ve školách	37
2. PRAKTICKÁ ČÁST.....	39
2.1 Podvojný deník.....	45
2.2 Myšlenková mapa.....	49
2.3 Názvosloví a pojmy	52
2.4 Konspirační kartičky.....	54
2.5 Když se sejde dobrá duše, sběratel lajků a prodejce.....	56
2.6 Princezna Diana	59
2.7 Desková hra	62
2.8 Oblíbená Adriana	65
2.9 Opakovací test.....	72
3.0 Závěrečný pětílístek.....	74
Shrnutí	76
Závěr	78
Použité prameny a zdroje:.....	80

Úvod

Diplomová práce *Konspirační teorie a jejich reflexe jako výzva pro výuku občanské výchovy* se dělí na dvě části, teoretickou a praktickou. V teoretické části rozepisují jednotlivé kapitoly jako například co je to konspirační teorie obecně, jaký je rozdíl mezi konspirací a dezinformací, jaký je původ konspiračních teorií a kam až sahá jejich historie. Dále pak rozvádím, co je to vůbec kritické myšlení, ke kterému se má práce tak často vztahuje, a proč k němu chci své žáky (znovu) dovést, či jaké jsou dle RVP vlastně požadavky na hodiny občanské výchovy. V praktické části pak detailně připravím jednotlivé hodiny občanské výchovy za použití právě konspiračních teorií – některých již léta známých a některých novějších. Cílem všech hodin následně bude přivést žáky ke kritickému myšlení, ověřování dat, přejímání informací a předávání svých myšlenek ostatním spolužákům. Konspirační teorie pak budou jen jakýmsi *oslím můstkem* a našim prostředkem, jak se k těmto cílům dostat. Stěžejní pro tuto práci a následně pro práci s žáky bude kritické myšlení a nějaká obecná mediální gramotnost.

Z tohoto důvodu jsem se velmi ráda využila příležitost psát diplomovou práci o konspiračních teoriích a jejich následné reflexi. Veškeré poznatky bych ráda propojila s občanskou výchovou a přivedla žáky a studenty k tomu, aby dokázali konspirace identifikovat ověřováním všech informací. Aby vše, co slyší, nebrali automaticky jako jedinou, mnohdy až utopickou, pravdu a byli schopni kriticky myslet a vytvořit si tak vlastní názor. Kritické myšlení a uvažování je totiž klíčovou dovedností pro život každého z nás. Pokud se mi podaří, aby si žáci následně po skončení mých vyučovacích hodin během běžného života při pohledu na jakýkoliv článek položili otázku, kdo článek napsal, co tím sleduje a zda si někdo oboru znalý myslí totéž a může tedy jeho slova potvrdit, budu spokojená. Jen tehdy se mohou stát žáci svědomitými a svobodnými občany, kteří rozhodují sami za sebe.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Co je to konspirační teorie?

Když se někoho zeptáte, co jsou to vlastně konspirační teorie, pravděpodobně byste získali velmi podobné odpovědi. Dle *Universalis Encyclopedia* konspirační teorie představují události nebo situace, které odkazují na spiknutí zlovolných a mocných skupin, často motivovaných politicky.¹

Dle Evropské komise mají konspirační teorie obvykle šest společných charakteristik:

1. Předpokládají, že existuje tajný plán – SPIKNUTÍ (KONSPIRACE).

2. Za tímto tajným plánem stojí skupina vlivných lidí – SPIKLENCŮ (KONSPIRÁTORŮ).

3. Předkládají “důkazy” na podporu teorie.

4. Tvrdí, že se nic neděje náhodou, nic není takové, jak se zdá a vše souvisí se vším.

5. Nabízejí černobílé vidění světa a rozdělují ho na dobro a zlo.

6. Obviňují určité lidi či skupiny lidí.²

V poslední době jsou za konspirace označovány všechny informace, které se jakkoli vymykají veřejně prezentovanému standardu. Jako konspirace jsou často označovány informace, jejichž účelem je vyvolání diskuze či snaha pošpinit něčí jméno a/nebo politický záměr. Nicméně dnes je vše, co není napsáno na oficiálních webových stránkách nebo obsahuje informace odlišné od ostatních, považováno za konspirativní. Každý, kdo pak takové informace na neoficiálních

¹ *UNIVERSALIS, Encyclopædia*. CONSPIRATIONNISME. [online]. [cit. 2022-12-13]. Dostupné z: <https://www.universalis.fr/encyclopedie/conspirationnisme/>

² *European Commission*; [online]. [cit. 2022-12-13]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/fighting-disinformation/identifying-conspiracy-theories_cs

zdrojích uvádí, je následně považován za konspirativního teoretika, bez ohledu na to, *kdo* informace opravdu píše a *co* tyto informace obsahují.

Lidé si zvykli, že někdo v televizi podává jedinou pravdu, které by měli věřit, a že vše ostatní je holý nesmysl či výplod fantazie. Přitom, přistoupíme-li jen k této informaci kriticky, je nám všem více než jasné, že cílem vysílání televize je udržení si pozornosti diváků za každou cenu, protože zde existuje přímá úměrnost mezi výší divácké sledovanosti a ziskem dané společnosti. Lidé přestávají myslet kriticky a usnadňují si životy odevzdáním své zodpovědnosti za přemýšlení a vlastní jednání druhým. Na druhou stranu, rozhodně nelze všechny televizní stanice řadit na stejnou pozici. Z důvodu zachování co největší možné objektivity existují například veřejnoprávní stanice, jejichž cílem rozhodně vysoká sledovanost není.

Čím více se doba zrychluje a modernizuje, tím méně času nacházíme sami na sebe. Na život. Pracujeme a vyděláváme peníze, abychom mohli zaplatit za životy, které žijeme či případně bychom chtěli žít. Pokud vše vychází dle plánů, daří se nám z vydělaných peněz i něco utratit za věci či zážitky, které nám dělají radost. Sportujeme, chodíme za kulturou či pořizujeme věci, které sice nepotřebujeme, ale přinášejí nám potěšení. Staráme se o děti, sourozence, rodiče. Večer skončíme u televizních obrazovek a chceme-li se něco dozvědět, pustíme si večerní zprávy. V opačném případě pustíme film či seriál na některé z nově vytvořených platforem. Na přemýšlení nám v celém dni jen málo zbyde čas. Dozvíme-li se nějakou kontroverzní informaci, málokdo z nás otevře počítač, knihu a bádá, aby danou informací potvrdil či vyvrátil. Někdo jiný nám poradí, co si myslet. A my tak učiníme. Jenže co jsou ty kontroverzní informace, které se dozvídáme? Jsou to smyšlenky, záhady, spiklenecké teorie?

Záhady a fantastické výklady skutečnosti lidé milují od nepaměti. Vykládat svět jako spiknutí mocnějších skupin je člověku zcela přirozené a v ateistickém světě bez Boha je tento výklad brán jako jakési naplňování lidské potřeby něčeho více, něčeho, co člověka přesahuje a nedá se jen tak lehce chápat. Pro lidstvo v jakékoliv době je neskutčné smířit se se souvislostmi, kterým zcela nerozumí, či překračují jejich možnosti chápání. A dle Alvarové, pokud není člověk věřící, svět ho může tísnit spoustou otázek a nejasných odpovědí.³ Bohužel mnoho

³ ALVAROVÁ, Alexandra. *Průmysl lži: propaganda, konspirace a dezinformační válka*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2017. s. 198. ISBN 978-80-7553-492-7

konspiračních teorií pochází mimo jiné přímo z náboženského prostředí. Dle Oxfordského slovníku angličtiny je konspirace vysvětlení události či teorie, že k různým událostem ve světě dochází v důsledku spiknutí mezi zainteresovanými skupinami, spolky, stranami, často s politickou motivací a vlivem.⁴

Pokud jste si někdy například přečetli článek od celostních lékařů, kteří se rozhodli jít proti proudů léků na předpis a léčit příčiny, namísto následků, musíte uznat, že na tom, co tvrdí, se najde spousta moudrých rad a myšlenek. Pokud se někdo nechá inspirovat těmito celostními lékaři a zjistí, že se mu najednou žije daleko lépe a cítí se zdravěji, může začít uvažovat, kde tedy leží skutečná pravda a zda vše, co nám řeknou v televizi není diskutabilní. Zda je opravdu ideální si na každou bolest hlavy vzít růžovou tabletku, která bolest do dvanácti minut zažene, nebo zjistit příčinu, proč hlava bolí a proč se neustále bolesti vrací.

Zjistit pravdu pak může být velmi těžké u všech dokumentů, publikací, studií, článků nebo příspěvků, které jsou zveřejněny. Na jednu situaci mohou mít dva odborníci z praxe zcela rozličné názory. Někdy se tyto názory rozcházejí jen sporadicky a naše životní rozhodnutí či názorové postoje to nijak neovlivní. Existují ale situace (a sami jsme byli mnohdy svědkem), při kterých nevíme, na jakou stranu se přiklonit. Zda činíme správně. Vybíráme si ze dvou názorů pro nás ten bližší a doufáme (věříme), že jsme zvolili valně.⁵

Jedná-li se o nezávadná tvrzení typu „letos do Chorvatska vyrazte raději v noci, dálnice jsou plné“, nikomu neublíží, pokud této informaci uvěří a následně nebude pravdivá. Stejně tak konspirace, že je Země plochá, anebo že v jezeru Loch Ness existuje příšera. Věřit těmto informacím může být pro spousta lidí mýtické, tajemné a zábavné. Existují nicméně tvrzení, která už by nám ublížit mohla ve formě různých hoaxů, dezinformací a konspiračních teorií a reálně lidem bohužel i smrtelně ublížila.⁶ Taková tvrzení už totiž mají konkrétní cíl, míří na naše emoce a my se pak například pod strachem rozhodujeme, zda svoje pětileté děti necháme naočkovat či nikoliv, nebo koho zvolit do čela státu, když o jednom z kandidátů se tvrdí, že je ruský špión. A dle Byforda se v dnešním světě již žádná významnější událost, ať již

⁴ *Oxford English Dictionary*, conspiracy, n.[online]. [cit. 2022-12-15]. Dostupné z: <https://www.oed.com/view/Entry/39766;jsessionid=2D1E41C0AEFC21E153CDCA82F4F13F23?redirectedFrom=conspiracy+theory#eid8383475>

⁵ PALÁN, Aleš a Jan KONVALINKA. *Spánek rozumu plodí příšery: Jan Konvalinka v rozhovoru o covidu, právu na omyl a historickém optimismu*. Praha: Prostor, 2020. ISBN 978-80-7260-466-1.

⁶ ČTK, *Donald Trump čelí dalšímu soudnímu sporu. Nyní kvůli úmrtí policisty v Kapitolu*. [online]. [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: https://www.denik.cz/ze_sвета/soudni-spor-donald-trump.html

mluvíme o výsledcích voleb, smrti významného veřejného činitele či celebrit, teroristických útocích či pandemii virových onemocnění, neobejde bez vyvolání konspiračních spekulací.⁷

Ve filmovém dokumentu *WHAT THE HEALTH* poukazovali na vědce, který veřejně tvrdil na svých přednáškách a proslovech, že pití sycených nápojů je velmi škodlivé a rozhodně by je neměly pít děti. Zhruba o půl roku později na jiné konferenci však tvrdil, stejné sycené nápoje ve skutečnosti neškodí a mohou je pít všichni, včetně dětí. Tento obrat o sto osmdesát stupňů měla na svědomí konkrétní společnost vyrábějící sycené nápoje, u které se ukázalo, že začala vědci velmi štědře financovat jeho další výzkum.⁸

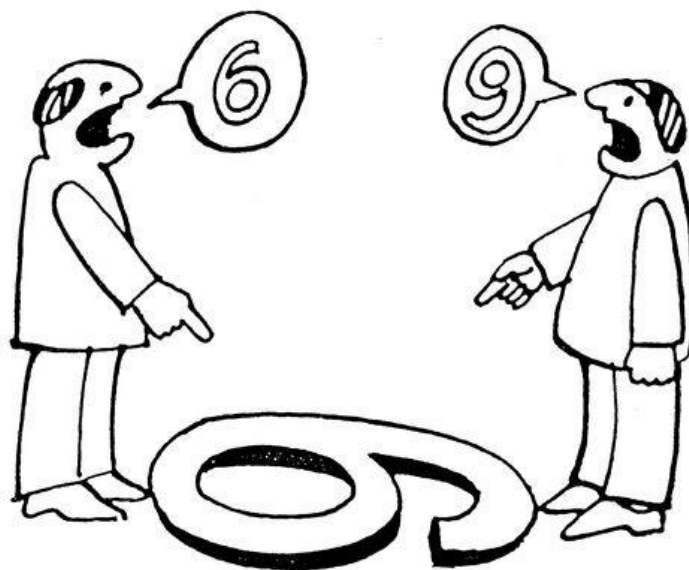
Vystoupit teď proti studovanému vědci a tvrdit opak, tedy že pití sladkých sycených nápojů je zdraví škodlivé a rozhodně neprospívá dospělým, natož dětem, by se mohlo také jevit jako konspirace. Přitom by nám takzvaně selský rozum tvrdil opak, a sice že rafinované cukry nejsou nejlepším zdrojem sacharidů pro naše tělo a jejich nadměrné užívání, byť ve formě tekutin, může vest k obezitě a dalším chronickým chorobám. Pokud velké korporace financují výzkumy, jednoduše pak dochází ke střetu zájmů, protože daný výzkum tvrdí to, co sponzoři rádi poslouchají. Pojem konspirační teorie by v takovém případě byl označen chybně za nesmysl a klam.

Pojem konspirační teorie se netýká pouze konspirace, ale také hypotetické konspirace se specifickými charakteristikami, jako je odpor k mainstreamovému konsenzu mezi odborníky (vědci, historiky), kteří jsou způsobilí posoudit jejich správnost.⁹ Co se stane, když se dva odborníci nemohou shodnout na stejném tématu? Dva lékaři, dva vědci, dva historici a každý zastává jiný názor? Kdo má pravdu a kdo je tedy konspirační teoretik? Nebo může být více pravdivých úhlů pohledů a konspirační teorie je ještě něco zcela jiného? Protože vzpomeneme-li si na hodiny matematiky na základní škole a na jednoduché početní operace, dojde nám, že $2+5=7$, ale stejně tak $4+3$ nebo $6+1$. K pravdě tedy můžeme dojít více cestami, různými způsoby a vidět ji z více úhlů pohledů.

⁷ BYFORD, Jovan. *Conspiracy Theories : A Critical Introduction*. Palgrave Macmillan London, 2011. ISBN 978-0-230-34921-6.

⁸ MOODIE, Alison, *Before you read another health study, check who's funding the research*; The Guardian. [online]. [cit. 2022-11-09]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2016/dec/12/studies-health-nutrition-sugar-coca-cola-marion-nestle>

⁹ BARKUN, Michael. *Conspiracy Theories as Stigmatized Knowledge*. Diogenes. s. 114–120. [online]. [cit. 2022-12-13]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0392192116669288>

Autor neznámý

Nad výkladem pojmu „konspirační teorie“ by se dalo tedy polemizovat, zda jsou pravdivé, nepravdivé, zda jsou všechny založené na podobném principu. Daniel Pipes, americký historik ve svém díle *Spiknutí* pak konspirační teorie označuje za „*strach ze spiknutí, která neexistují*“.¹⁰ Je to sebezpytující, sebezničující a sebe sama si uvědomující námět, na který je nesmírně obtížné se zaměřit.

Koho ale takové teorie přitahují? Konspirační teorie z pravidla lákají dvě skupiny lidí. Jednu, podezíravou až paranoidní, jejíž cílem je utrzovat ostatní ve své pravdě o zkaženosti světa. Druhá skupina je pak pouze senzace chtivá a ráda se chytí každé zajímavé informace. Obou skupin s oblibou využívají různá média a je tedy možné říci, že „*technologické a kulturní rozšíření alternativních médií, včetně novin, magazínů, nekomerčních rozhlasových stanic, televizí a internetových zpráv, umožnilo širokou distribuci a přístup k teoriím a informacím mezi širokou škálou jednotlivců a skupin, se zájmem o konspirační teorie.*“¹¹

¹⁰ PIPES, Daniel. *Spiknutí: názory a teorie*. Praha: Themis, 2003. Studie (Themis). s. 79. ISBN 80-7312-022-4.

¹¹ FENSTER, Mark. *Conspiracy Theories: Secrecy and Power in American Culture*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2001. 180 s. ISBN 9780816632435

Andy Thomas, britský odborník na nevysvětlitelné záhady a konspirační teorie toto sdělení potvrzuje. „V dnešní době, kdy panuje téměř nulová důvěra v instituce a došlo k obrovskému rozvoji komunikačních technologií, získaly konspirační teorie znovu na síle. Internet a sociální sítě jim zajistily rychlejší a masivnější šíření než kdykoliv předtím.“¹²

Je velmi důležité si uvědomit a poznamenat, že co se týče relevance konspiračních teorií, díky své povaze nemohou být testovány, a tudíž ani potvrzeny či vyvráceny.¹³ Některé konspirační teorie tedy mohou být pravdivé a některé naopak nikoliv. Mým cílem proto není snaha potvrdit či vyvrátit jednotlivé teorie, podporovat je nebo je naopak rozporovat, ale snaha přivést studenty ke kritickému myšlení a schopnosti ověřit si co nejvíce možných informací a utvořit si tak osobní názor na základě vlastního bádání. „Kritičnost je důležitá, nesmí ale směřovat do pasti absolutní nedůvěry ke všemu a ke všem! Některá mediální sdělení obsahují kvalitní informace a důvěru si zaslouží. Odpovědi na otázky uvedené níže nám pomohou tato sdělení rozpoznat.“¹⁴

Michael Barkun dělí konspirační teorie do tří skupin:

- Konspirační teorie malého rozsahu (*event conspiracies*) – teorie, které se vztahují k určité konkrétní události.
- Systémové konspirační teorie (*systemic conspiracies*) – teorie, které mají komplexní charakter s širokým předpokládaným dosahem, zejména světovlády.
- superkonspirační teorie (*superconspiracies*) – teorie, která propojují oba předchozí zmíněné body. Superkonspirace spojuje hierarchicky různá dílčí spiknutí směrem k nejvyšší konspirační síle, která kontroluje níže postavené konspirační aktéry.¹⁵

¹² THOMAS, Andy. *Konspirace: fakta, teorie, důkazy*. Praha: Volvox Globator, 2014. ISBN 978-80-7207-907-0.

¹³ STEINER, John F.; Edmunds W. Stahl: *Ascientific Beliefs about Large Organization and Adaptation to Change*, *The Academy of Management Review*, 1979, s. 107-112. [online]. [cit. 2022-11-11]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/257410?origin=crossref>

¹⁴ JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH, *5 klíčových otázek*, [online]. [cit. 2022-12-10]. Dostupné zde: <https://www.jsns.cz/download-lecture-material/18722?activityId=109140&lectureId=468721>

¹⁵ BARKUN, Michael. *A Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America*. Berkeley: University of California Press, 2013, s. 6. ISBN: 9780520956520

Konspirační teorie byli součástí lidské společnosti od nepaměti a dle aktuálního dění ve společnosti se měnila jejich ústřední témata. Některé teorie jsou zaměřené ryze politicky a ekonomicky a jejich hlavním cílem je moc, omezení jiného člověka a jeho svobod. Další teorie mluví o prosazování určitých ideologií od socialismu, sekularismu po *New Age a New World Order*. Velmi v oblibě se drží konspirační teorie antisemitského charakteru, které rozvíjejí myšlenku ambice světovlády Židů. Existují i konspirační teorie, které jsou presudoreligiózně a mytologicky zabarvené a hovoří o mimozemských civilizacích a jejich snaze kontrolovat a ovládat svět a planetu Zemi. David Icke pak mluví například o reptiliánech, mimozemské rase podobající se ještěřům, která na sebe bere lidskou podobu a ovládá světové dění na Zemi. Vše špatné prý pochází z jejich vládnutí. Přesto, že jsou některé konspirační teorie z hledisek kritického myšlení a racionálního přístupu apriori absurdní, některé mohou zmást i inteligentní a vzdělané jedince pro své spojení s věrohodnými údaji, případnými svědectvími či mnoha interpretacemi.¹⁶

Hodnotit fakticitu jednotlivých konspiračních teorií není možné, najdeme nicméně značný rozdíl mezi konspirační teorií a vědeckým diskurzem a sice, že věda a vědecký diskurz jsou kritičtí sami k sobě. Pracují s fakty a chybami, jejichž přítomnost dokáží potvrdit a znovu na jejich bezchybovosti pracovat. Konspirační teorie samy sebe nikdy kritice nepodrobují. Badatelé proto k jejich výzkumu přistupují metodicky. V časech budoucích by pak prý mohly tyto poznatky přinést informace o tom, jak se v komunitách šíří tyto narativy, jaké kanály jsou nejčastěji konspirátory využívány, ale také třeba jak mohou konspirační teorie zkreslit/změnit vnímání reality obecně.¹⁷

Abychom nemuseli dlouze tápat nad pravděpodobností konspiračních teorií ve formě článků či různých sdělení, která různě kolují po internetu, přišla iniciativa Jednoho světa na školách s pomůckou pěti klíčových otázek, které si při čtení textů můžeme položit, abychom dokázali

¹⁶ MÍČKA, Roman.; *Global Governance? Historické, politické a teologické perspektivy světového řádu*, Univerzita Karlova Praha. [online]. [cit. 2023-02-02]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/105413/Global_governance_Micka_habilitace.pdf?sequence=1&isAllowed=y

¹⁷ HANÁČEK, Jan. *Lifestyle, mýtus, hybridní válka: konspirační teorie v současném bádání*. Akademie věd České republiky. [online]. Copyright © Středisko společných činností AV ČR, v. v. i. [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.avcr.cz/cs/o-nas/aktuality/Lifestyle-mytus-hybridni-valka-konspiracni-teorie-v-soucasnem-badani/>

kriticky nahlížet na čtené. Často si sami již zodpovězením (respektive nezodpovězením) těchto otázek můžeme vytvořit obrázek o kvalitě daného textu.

5 KLÍČOVÝCH OTÁZEK

KDO?	Kdo je autorem nebo tvůrcem sdělení?
	Jaké informace lze o autorovi nebo tvůrci sdělení dohledat?
	Kdo má kontrolu nad vznikem a šířením sdělení?
CO?	Co je obsahem sdělení?
	Jaké názory či hodnoty jsou ve sdělení přítomny?
	Jsou ve sdělení uvedené zdroje a jak se dají obsažené informace ověřit?
	Jaké informace či vyjádření nejsou ve sdělení zahrnuty?
KOMU?	Jaké cílové skupině je sdělení určeno?
	Jakým způsobem se sdělení k příjemcům dostává a jak se případně dále šíří?
	Jak může sdělení ovlivnit názory, postoje a chování příjemců?
JAK?	Jak se sdělení snaží upoutat pozornost?
	Jaký je jazyk a audiovizuální forma sdělení a proč?
	Jaké emoce může sdělení v příjemcích vyvolat a proč?
PROČ?	Proč bylo sdělení vytvořeno?
	Kdo má ze sdělení prospěch či užitek?

18

Jak tedy zkusit prvotně nahlédnout na konspirační teorie či případný jakýkoliv článek na internetu a mimo něj, bychom věděli. Kde se ale vůbec konspirační teorie vzaly?

¹⁸ JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH, 5 klíčových otázek, [online]. [cit. 2022-12-10]. Dostupné zde: <https://www.jsns.cz/download-lecture-material/18722?activityId=109140&lectureId=468721>

1.2 Historie konspiračních teorií

Konspirační a esoterické teorie tu s námi byli odjakživa. „Mnoho z nás si vzpomene, kolik se jich vyrojilo po zavraždění J. F. Kennedyho. Kolik alternativních výkladů koluje dodnes o smrti Elvise Presleyho nebo o smrti nacisty Rudolfa Hesse. Jak jsme tehdy všichni propadli seriálu Akta X.“¹⁹ Kořeny prvních konspiračních teorií sahají podle skeptiků z klubu Sisyfos až k Velké francouzské revoluci. Podobné společenské jevy se však v podobě mýtů a fám objevovaly již dávno předtím.²⁰ Dle mého názoru konspirační teorie existovaly již mnohem dříve. V historii světa se vystřídalo velké množství monarchů a vůdců, kteří se snažili svému lidu namluvit, že to, co dělají a jak se rozhodují, je jediné možné a správné řešení.

Pokud proti těmto vůdcům či institucím vystoupil někdo odvážný z davu, byl okamžitě označen za zrádce, čaroděje či čarodějnici, byl okamžitě popraven či upálen na hranici (mistr Jan Hus, Johanka z Arku). O upalování čarodějnic se mluvilo již v Antickém Řecku, tedy zhruba v pátém století před Kristem – mnohem dříve, než je Velká francouzská revoluce. Za konspiraci by šlo označit i tvrzení z dob před Kristem. Spoluzakladatel Říma – Romulus – záhadně zmizel a díky větrnému víru pak vstoupil na nebesa, dle historie ale šlo o spiknutí senátorů římských a jeho zavraždění.²¹ „Starověký svět jasně ukazuje, že konspirace a teorie, které je provázejí, nejsou ničím novým, byť jsou dnes méně nestoudné a skrytější.“²²

Vědci nacházejí zárodky a počátky moderních teorií spiknutí již z dob evropského osvícenství. Často právě pak z časů Velké francouzské revoluce, kdy se starý a konzervativní způsob života měnil a byl nahrazován tím moderním. V dobové literatuře se dochovaly specifické znaky konspiračních narativů, které jsou přítomny i dnes, v teoriích dnešní doby. Ať už se jedná o konspirační teorie z dob minulých či současných, jedno mají společné a sice boj proti

¹⁹ ALVAROVÁ, Alexandra. *Průmysl lži: propaganda, konspirace a dezinformační válka*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2017. ISBN 978-80-7553-492-7

²⁰ JONÁK, Zdeněk. *Jedna paní povídala... aneb Podíl fámy na vzniku a šíření nevědeckých teorií*. Sisyfos. [online]. [cit. 2022-12-13]. Dostupné z: <https://www.sisyfos.cz/clanek/527-jedna-pani-povidala-aneb-podil-famy-na-vzniku-a-sireni-nevedeckych-teorii>

²¹ RODRIGUEZ-MAYORGAS, ANA. *Romulus, Aeneas and the Cultural Memory of the Roman Republic*, Amministrazione di athenaeum universita – Pavia. 2010. [online]. [cit. 2023-02-25]. Dostupné z: eprints.ucm.es/id/eprint/24264

²² THOMAS, Andy. *Konspirace: fakta, teorie, důkazy*. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 2014, 326 s. ISBN 978-80-7207-907-0

nastolené ideologii. Za dob osvěcenství se teorie stavěly na myšlenky protestu proti barokní religiozitě, v dobách 19. století pak přímo odporovaly habsburské monarchii. Během první republiky, v časech ne tak minulých, pak nepřímo bojovaly proti liberálnějšímu státnímu zřízení. A moderní konspirace to nemají jinak, staví se myšlenkově proti současnému vládnoucímu systému buď celosvětově, či v konkrétních zemích.²³

V roce 1306 král Filip IV. vyhnal ze své země Židy. Jeho odůvodnění bylo jednoznačné – zneuctívání křesťanské víry, zvyklostí a chování. Rok poté zakázal křesťanský řád, templářské rytíře a vznesl proti nim obvinění homosexuality, blasfémie a dalších zločinů. Všechny pojmenoval jako ďáblové pomahače, aby se obhájil před svým lidem. V obou případech nešlo z královy strany jen o strach a víru ve svůj úsudek, nicméně o dychtivost po jejich bohatství, po kterém král tak prahl a samozřejmě po jejich vyhnání okamžitě zkonfiskoval. Tyto královy kroky proti Židům a tajným společnostem symbolizují rané projevy konspirativistické tradice.²⁴

O záhadě Bermudského trojúhelníku nejspíše také slyšel již každý. Bermudský trojúhelník je místem mezi Floridou, Portorikem a Bermudskými ostrovy, kudy protéká Golský proud a podle některých údajů se zde ztratilo (a stále ztrácí) stovky letadel a tisícovky nejrůznějších plavidel včetně pasažérů a posádky. První zmínky o tomto místě prý nezanechal nikdo jiný, než samotný Kryštof Kolumbus, jemuž je připisováno objevení Ameriky. Podle zápisu z jeho lodního deníku z roku 1492 se v září stala událost, kdy námořníci v této oblasti spatřili ohnivý pás obřích rozměrů, který přelétl oblohu a znovu zmizel. Mohlo jít o průlet meteoritu, nicméně někteří lidé také pracují s možností mimozemského létajícího stroje. Další Kolumbův záznam pak popisuje podivné světlo pohupující se shora dolů a připomínající tvar svíčky. Podle záhadologů šlo jasně o signály UFO, dle jiné teorie šlo o světélkování mořských řas, které se v dané oblasti Sargasového moře vyskytují.²⁵ Konspirační teorii tedy zůstává, zda se Kryštof Kolumbus v 15. století našeho letopočtu setkal s mimozemskou civilizací či jak je možné, že sám místem Bermudského trojúhelníku proplul a nic se jeho lodi nestalo.

²³ HANÁČEK, Jan. *Lifestyle, mýtus, hybridní válka: konspirační teorie v současném bádání*. Akademie věd České republiky. [online]. Copyright © Středisko společných činností AV ČR, v. v. i. [online]. [cit. 2023-03-19].

Dostupné z: <https://www.avcr.cz/cs/o-nas/aktuality/Lifestyle-mytus-hybridni-valka-konspiracni-teorie-v-soucasnem-badani/>

²⁴ PIPES, Daniel. *Spiknutí: názory a teorie*. Praha: Themis, 2003. Studie (Themis). ISBN 80-7312-022-4. s. 71

²⁵ BONĚK, P., Dagmar GARCIOVÁ, Martin JANDA, a kol. *Velká kniha záhad: paranormální jevy, mrazivé konspirace a tajemné přízraky!*. Praha: RF Hobby, 2020. Knižní edice (RF Hobby). ISBN 978-80-907772-5-5.

Nikola Tesla, jeden z největších myslitelů své doby, strávil 50 let svého života snahou najít způsob, jak komunikovat s Marsem. Věřil, že Mars byl obydlen civilizací inteligentních Marťanů, o čemž svědčily snímky rudé planety Mars, které bylo možné vidět dalekohledem. Nikola Tesla přispěl k průzkumu vesmíru objevením prvního bezdrátového robota v roce 1898, kterého předvedl v Madison Square Garden. Jednalo se o prvního rádiem naváděného robota. Tesla objevil dálkové ovládání, které je dnes tak důležité pro odesílání signálů satelitům a vesmírným lodím po celém světě, které řídí jejich pohyb.²⁶ Pro všechny, kteří by s Teslovými názory tehdy či dnes nesouhlasili, by byl Tesla právě oním konspiračním teoretikem, který bláhově snil o komunikaci s vesmírem.

Roku 1969 přistálo americké kosmické plavidlo Apollo 11 na povrchu měsíce a Neil Armstrong byl prvním člověkem v lidské historii, který se právě po jeho povrchu prošel. Pro velkou část obyvatel celého světa byl den 20. července 1969 historicky významnou a úžasnou událostí. Lidé sledovali start Apolla 11 z televizních obrazovek či přímo z místa, kde raketa startovala (Florida, Mys Canaveral). Přesto se ihned objevili skeptici, kteří celé této události nevěří a přicházejí s teoriemi o možnosti „letu a přistání“ Apolla 11. Dodnes na internetu kolují videa, kde lidé například s Bibli v ruce prosí Neila Armstronga či Buzze Aldrina, aby přísahali na Bibli, že byli na Měsíci a jejich neochotu toto udělat berou jako očitě svědectví, že Měsíc nikdy nenavštívili. Další hledají důkazy ve stínech astronauta či rakety, vlajce, která evidentně vlaje nicméně na Měsíci není atmosféra a podobně. Stačí si internetového vyhledávače napsat „přistání na Měsíci či přistání na Měsíci podvrh“ a naleznete stovky článků, diskuzí a videí.²⁷

„Kultura má dlouhou paměť. Dnešní konspirační teoretici mají usnadněnou práci tím, že rozehrávají něco, co už je ve společnosti dlouhou dobu. Mohli jsme to vytěsnit, ale ty příběhy jsou po staletí stejné a stačí je vytáhnout z podvědomí,“ vysvětluje Václav Smyčka z Ústavu pro českou literaturu AV ČR.²⁸

²⁶ *Tesla Memorial Society of New York*; To Mars with Tesla. [online]. [cit. 2022.11-22]. Dostupné z: <https://www.teslasociety.com/marswithtesla.htm>

²⁷ STUDNIČKA, Jan. *Za konspirační teorii o (ne)přistání na Měsíci si Amerika může sama*, Reflex, [online]. [cit. 2023-03-13]. Dostupné z: <https://reflex.cz/clanek/historie/108269/za-konspiracni-teorii-o-ne-pristani-na-mesici-si-amerika-muze-sama.html>

²⁸ HANÁČEK, Jan. *Lifestyle, mýtus, hybridní válka: konspirační teorie v současné badání*. Akademie věd České republiky. [online]. Copyright © Středisko společných činností AV ČR, v. v. i. [online]. [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.avcr.cz/cs/o-nas/aktuality/Lifestyle-mytus-hybridni-valka-konspiracni-teorie-v-soucasnem-badani/>

Z těchto několika uvedených příkladů vyplývá, že pojem a samotné jádro konspirační teorie tedy není nic nového a atypického pro žádné období lidských dějin.

Václav Smyčka z Ústavu pro Českou literaturu tvrdí, že bádání konspiračními teoriemi je pomyslný stroj času do minulosti. Vědci díky němu odhalují, že i minulost zažila podobné konspirační vlny, jako zažíváme my dnes. Knihy z dob dřívějších pak dokládají důkazy, že společnost nebyla schopná důvěry ve veřejné instituce stejně, jako společnost nyní. Dle Smyčky toho dnes využívá například proruská propaganda, která do oběhu veřejnosti posílá zapomenuté příběhy osmnáctého až dvacátého století a lidé jim pak bezmezně věří, protože už něco takového dávno slyšeli, byť třeba jen ve fiktivní, dobrodružné literatuře.²⁹ Konspirační teorie tu s námi jsou a budou dále. Pouze se přizpůsobují aktuálnímu světovému dění a tomu, co je pro lidstvo právě stěžejní téma (čarodějnictví, moc, kolonizace nového území, exotické nemoci, smrt významných osobností či existence mimozemského života).

V současné době, v době populární kultury a internetu, si konspirační teorie žijí svým vlastním životem a jsou velmi snadno posilovány a šířeny. Některé z nich jsou pro svou zjevnou absurditu a interpretaci reality ihned zcela odmítány a bagatelizovány bez ohledu na jejich možnou pravdivost a reálné jádro. Jen skromně bychom dnes hledali serózní studium konspiračních teorií či vytrvalé úsilí o odlišování reality od fikce. Renomovaní odborníci z různých praxí nepovažují za důstojné či profitující se na svých pozicích konspiračními teoriemi více a hlouběji zabývat. Čas od času se jim věnují někteří psychologové či sociologové a prezentují je jako novodobý fenomén mýtotvorby s religiózním pozadím, jako takzvané městské legendy (*urban legends, contemporary legends*), či jako moderní pokračování ezoterické tradice myšlení z časů dávno minulých. Konspirační teorie pak bývají chápány jako fenomén plnící některé tradiční náboženské funkce a prvky.³⁰

Jsou konspirační teorie tedy po tolik staletí neustále naživu, protože lidstvo fascinuje jejich předávání? Co šířitele konspirací motivuje v jejich sdílení?

²⁹ SMYČKA, Václav.; Příběhy spiknutí: původ konspiračních teorií v literatuře; AV ČR, v.v.i., [online]. [cit. 2023-03-21]. Dostupné z: https://www.avcr.cz/export/sites/avcr.cz/.content/galerie-souboru/Acko/2022/A-1_2022-web-complet.pdf

³⁰ MÍČKA, Roman.; *Global Governance? Historické, politické a teologické perspektivy světového řádu*, Univerzita Karlova Praha. [online]. [cit. 2023-02-02]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/105413/Global_governance_Micka_habilitace.pdf?sequence=1&isAllowed=y

1.3 Motivace šíření konspiračních teorií

Proto, abychom zjistili, co je největší motivací pro šíření konspiračních teorií, je třeba si říci, co pojmy motiv a motivace znamenají obecně.

Motivace je vnitřní psychologický proces, který vzniká z potřeby a vede k vnitřnímu stavu touhy. Tento proces může být iniciován interně nebo externě – lidské chování je tedy ovlivňováno vnitřními pohnutkami nebo vnějšími podněty – pobídkami. *Motiv* je nějaká pohnutka, podnět, síla, která jedince ve společnosti nutí k psychické či fyzické aktivitě. Motivy vznikají kvůli dvěma možným cílům – buď se člověk chce něčemu vyhnout, nebo něco získat. Motivací tedy můžeme označit jako soubor všech motivů (pohnutek a podnětů), které uvádějí lidské chování do pohybu.³¹

Nalezení kauzálních vysvětlení událostí je kritickou součástí budování stabilního, přesného a vnitřně konzistentního chápání světa. Mezi specifické kognitivní motivace, kterým mohou sloužit kauzální vysvětlení, patří *zmírnění zvědavosti*, když jsou informace nedostupné, *snížení nejistoty a zmatku*, když si dostupné informace odporují, *nalezení smyslu*, když se události objevují náhodně, a *obrana přesvědčení proti zavržení*. Vzhledem k těmto motivacím mají konspirační teorie vlastnosti, které je odlišují od jiných typů kauzálních vysvětlení.³² I když jsou do různé míry *spekulativní*, protože předpokládají chování skryté před veřejnou kontrolou, *složitě*, protože předpokládají spolupráci několika aktérů, a *falšování svědectví*, protože předpokládají, že spiklenci používají tajemství a nepravdivé informace, aby zakryli své činy.³³

Pickup, Stecula a Van der Linden během Covidové pandemie vydali studii zabývající se motivy lidí, kteří sdílejí záměrně dezinformace či konspirační teorie právě o nemoci Covid 19. Ve své studii se ptali těch, kteří tyto dezinformace či konspirace sdílejí online, proč tak činí a odpovědi dostali hned několik. Nejčastějším důvodem pro sdílení bylo pro respondenty, aby se **informace dostala k co největšímu počtu lidí**. Nicméně většina dotazovaných Američanů

³¹ NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0592-7.

³² HEIDER, Fritz. *The Psychology of Interpersonal Relations*. New York: John Wiley. 1982. ISBN: 9781134922253

³³ LEWANDOWSKY, S., Cook, J., Oberauer, K., a kol. (2015). *Recurrent Fury: Conspiratorial Discourse in the Blogosphere Triggered by Research on the Role of Conspiracist Ideation in Climate Denial*. *Journal of Social and Political Psychology*, 142-178. [online]. [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: <https://doi.org/10.5964/jssp.v3i1.443>

tvrdila, že není jejich cílem, aby si ostatní začali uvědomovat fakta ze sdílených konspirací, nicméně jde spíše o snahu šířitelů **vyjádřit svou podporu či stanovisko s danými konspiracemi a myšlenkami**. Dalším motivem Američanů je **spojit se s lidmi se stejnými myšlenkami a názorovými postoji**. V Kanadě, Velké Británii a na Novém Zélandu je druhým nejčastějším důvodem pro sdílení naopak **kritika těchto teorií**. Občané těchto zemí tedy sdílejí konspirace za účelem jejich jakéhosi znehodnocení či zesměšnění.³⁴

Víra v konspirační teorie dle Vlady Šolce vyrůstá z nevědomého. Zatemněním Vědomí (ega) Bytostným Já. Zatemnění ega je emočně-kognitivní strukturou, která pak poskytuje úlevu od úzkostných a strach přinášejících událostí, převádí poměrně složitou skutečnost na relativně snadno uchopitelný a rozuzlitelný příběh, který stejně, jako náboženské teorie vysvětluje původ zla, případně rovnou nabízí návod k jeho eliminaci či úplné kontroly nad ním. Protože je ale tato víra odtržena od reality, nežádoucí zlo tak sama produkuje.³⁵

V roce 2011 se vědci Reiffler a Nyhan z univerzity v Exeteru a Dartmouthu pokusili prokázat pomocí *hoaxu*, jaký vliv může mít strach a předsudek na úsudek a rozhodování lidí, které vystaví pravdivým a prokazatelným faktům. Jako hlavní téma si vybrali značně rozšířený hoax o tom, že očkování u dětí má vliv na vznik autismu a dalších nemocí. Pro svou studii si k testování vybrali dvě skupiny rodičů. Jednu skupinu předem seznámili s vědeckými fakty, která vyvracejí vliv očkování na autismus u dětí. Druhou skupinu předem nijak neinformovali. Po chvíli pozorovali, jak se budou chovat rodiče, u kterých nastává čas rozhodnutí, zda nechat své děti očkovat, či nikoliv. Výsledek nebyl překvapivý, skupina rodičů, kteří nebyli informováni fakty a věřili *hoaxu* se pro očkování nerozhodli. Velmi překvapivý výsledek nicméně byl ten, že rodiče následně s fakty seznámeni byli, nicméně jim nedokázali kvůli strachu a vlastnímu přesvědčení již uvěřit a ještě více rodičů se následně rozhodlo pro neočkování. Vědci vysvětlují, co se vlastně stalo. Osoba, která prožívá strach, prožívá zároveň konflikt mezi starou částí mozku a novou částí mozku, která již uvažuje racionálně. Strach versus fakta. Tento strach prý náš mozek zpracuje tak, že sice škrtně ze svého seznamu pádné důkazy (nezpůsobuje autismus), nicméně je nahradí novými (ale co otoky, teploty a jiné vedlejší účinky...).

³⁴ PICKUP, Mark., Dominik Stecula, Clifton Van Der Linden. *Who Shares Conspiracy Theories and Other Misinformation about Covid 19*, [online]. [cit. 2022-11-12]. Dostupné z: <https://journalqd.org/article/view/3514/2812>

³⁵ ŠOLC, Vladislav: *Kde se rodí konspirační teorie*. Časopis Vesmír. [online]. Copyright © VESMÍR, spol. s [cit. 27.02.2023]. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/on-line-clanky/2016/04/kde-se-rodí-konspiracni-teorie.html>

Tento princip vědci nazvali jako „*backfire effect*“ – nahrazení původní záminky náhradními argumenty.³⁶ Strach je totiž velmi silný a nedá se nijak vypnout. Spoustu lidí se s ním učí pracovat a ovládat ho, nicméně jde-li především o naše blízké, jako by staré vzorce a instinkty znovu naskočily. **Strach**, pud sebezáchovy je tedy dalším motivem, pro šíření konspirací. Je totiž dost možné, že jejich šířitelé jim zkrátka věří a chtějí ochránit sebe a své blízké.

„Důvěra v konspirace není otázkou vzdělání. I velmi dobře vzdělaný člověk může věřit, že globální oteplování je výmysl. Špatného myšlení se dopouští ten, kdo se odmítá vzdát svého názoru, třebaže snadno dostupné důkazy odhalují, že se mýlí. Nebo když důkazy sice připouští, ale odmítá z nich učinit racionální závěr. Zcela nevzdělaný či zprávami nedotčený jedinec může věřit, že člověk nikdy nepřistál na Měsíci. Ale ten, který viděl videa a fotografie astronautů na Měsíci a další desítky důkazů, a přesto odmítá tomuto faktu uvěřit, se dopouští špatného myšlení.“³⁷

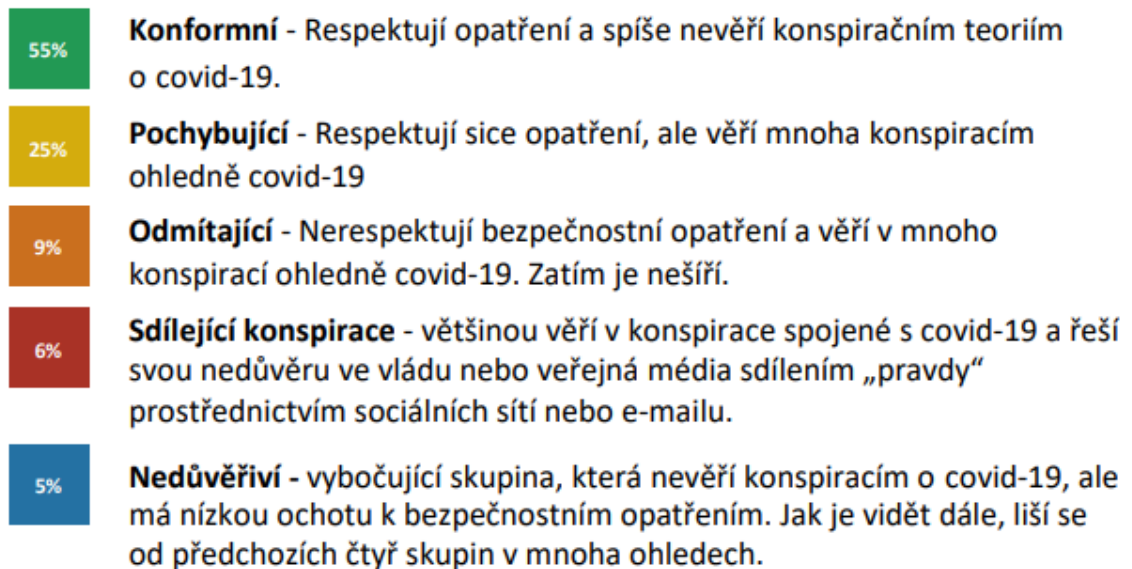
Ústav STEM na jaře roku 2020 přišel s výzkumem týkající se Čechů a situace kolem onemocnění Covid-19. Byla to právě tato doba, která podporovala rozvoj a šíření konspiračních teorií nejen v České republice, ale po téměř po celém světě. Dle tohoto průzkumu přibližně z 4 537 občanů ČR ve věku 18 a více let:

- 10 % Čechů šířilo konspirace či dezinformace záměrně, protože je hlavní média (včetně těch veřejnoprávních) prý nesdílela/cenzurovala.
- Většina Čechů nedůvěřovala obecně médiím.
- 40 % Čechů věřilo v několik/mnoho konspiračních teorií ohledně Covid-19.
- Více než třetina Čechů se domnívala, že vláda republiky zneužívala pandemii k ovládnutí občanů, přeháněla rizika či tajila vedlejší účinky očkování. (Tímto se Češi nijak nevymykali světovému dění, stejně tak více než 30 % obyvatel Itálie, Německa či Velké Británie si mysleli, že vlády zatajovaly záměrně rizika vakcín.)

³⁶ ALVAROVÁ, Alexandra. *Průmysl lži: propaganda, konspirace a dezinformační válka*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2017. ISBN 978-80-7553-492-7

³⁷ ČERNOCH, Viktor.; *Konspirační teorie=konec demokracie?*, AV ČR, v.v.i.; ISSN: 2533-784-X, [online]. [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: https://www.avcr.cz/export/sites/avcr.cz/.content/galerie-souboru/Acko/2022/A-1_2022-web-complet.pdf

Mezi nedůvěrou v média a představitelé vlády a důvěrou v konspirační teorie existovala spojitost i s ochotou respektovat a řídit se nařízenými opatřeními, které v době pandemie Covidu-19 Českou republiku zasáhla. České obyvatelstvo tak díky tomu bylo možno rozřadit do pěti skupin.

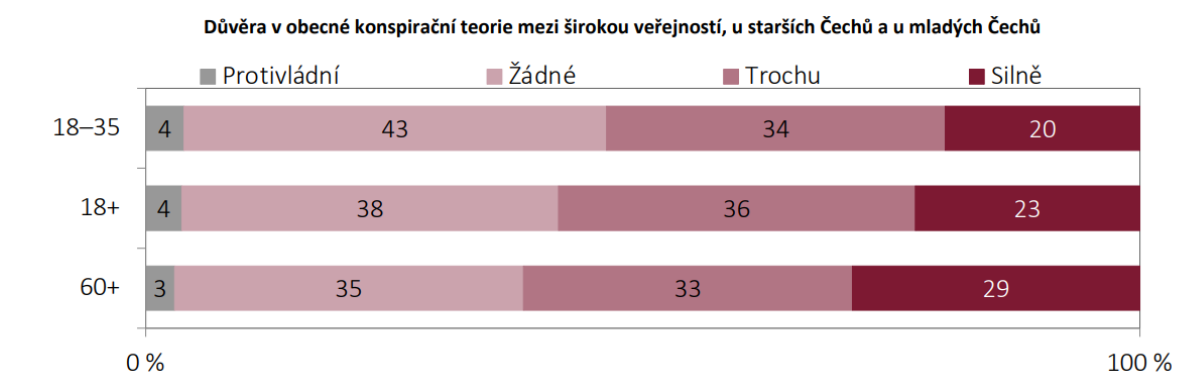
Výzkum ústavu STEM se také zaměřoval na věkovou kategorii, vzdělanost či celkovou mediální gramotnost šířitelů ať již obecných konspiračních teorií anebo konspiračních teorií spojených s nemocí Covid-19.

	Podíl v populaci 18+
Šířitelé obecných konspirací	10 %
Šířitelé konspirací o covid-19	6 %
Spadají do obou skupin	3 %

Zjistili, že v 6% skupině šířitelů konspirací o koronaviru bylo největší procento obyvatel ve věku 50-60 let s nižším vzděláním a nižší zpravodajskou gramotností. Během roku a půl (od jara 2020 do zimy 2021) 51 % šířitelů ztratilo důvěru v českou vládu kvůli pandemii koronaviru a ve stejnou dobu asi 40 % stejných obyvatel ztratilo důvěru ve veřejnoprávní média. Pro šířitele konspiračních teorií ohledně koronaviru bylo zásadní najít pravdu a pomoci světu oproti šířitelům obecných konspirací. Proto jsou covidoví konspirátoři silněji motivováni svým přesvědčením.

Velmi ohroženou skupinou dle výzkumu STEM jsou občané ve věkové kategorii 60+.

- 55 % nedůvěřuje žádnému zpravodajskému serveru.
- Jsou přesvědčeni, že běžní lidé nemohou ovlivnit politickou situaci.
- 20-40 % dostává alespoň jednou týdně e-mailem zprávu s obsahem, který „hlavní média potlačují.“

Nakonec výzkumníci z ústavu STEM předložili občanům zkrácenou verzi testu zpravodajské gramotnosti, kde dotazovaní získali k porovnání dva druhy článků. Jeden z nich připomínal typickou zprávu veřejnoprávních médií. Druhý naopak připomínal spíše prvky bulvárního sloupku, používal zabarvený jazyk, neposkytoval prostor oběma stranám a podobně. Pouze **24 %** populace dokázala vybrat článek, který lépe dodržoval zásady novinářských standardů.³⁸

V rámci vlastního bádání a zájmu o tuto tematiku jsem na svých sociálních vzesla všeobecný dotaz, proč si lidé myslí, že někdo šíří konspirační teorie. Co lidi vlastně vede k tomu takové informace sdílet dále? Odpovědi se dost často shodovali. Lidé chtějí něčemu věřit a chtějí vše pochopit. Proto často uvěří i pro někoho zdánlivě nelogickým a neověřeným informacím, protože v dané chvíli jsou právě tyto informace tím často potřebným „rozuzlením“. Dalším argumentem je sledovanost. Některé weby a jejich internetové profily na sociálních sítích záměrně sdílí konkrétní informace, protože v běžných uživatelích takové informace vyvolají

³⁸ STEM. *Covid-19 a šířitelé konspiračních teorií. Průzkum postojů české veřejnosti*. [online]. [cit. 2023-03-14]. Dostupné z: https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2021/04/STEM_COVID-19-a-siritele-konspiraci-CZ-verejne.pdf

pocit senzace a chtějí vidět více. Jako příklad lze uvést případ *Oblíbené Adriany* z přípravy na výuku č. 7 (v praktické části této DP), kdy si majitel a redaktor webových stránek vytvořil falešný profil krásné dívky na *Facebooku*, aby jejím prostřednictvím nalákal velké množství diváku, a poté sdílel do různých skupin odkazy na své články, které s danými skupinami ani zdánlivě nesouvisely (př. Ruská invaze do skupiny Blešák oblečení). Někdo sdílí tyto konspirační teorie pouze z důvodu nekalé soutěže (např. politické), kdy chce svého protihráče co nejvíce znevýhodnit. Zde je ale třeba si uvědomit rozdíl mezi konspiračními teoriemi a dezinformacemi, který si v další kapitole více rozvedeme.

1.4 Konspirace versus dezinformace

Podle Ministerstva vnitra České republiky je dezinformace: záměrné šíření nepravdivých informací, nejčastější státními aktéry či jejich odnožemi vůči jinému státu či médiím. Jejich cílem je ovlivnit rozhodování či názory těch, kteří toto sdělení přijímají. Jedná se o systematické a úmyslné klamání obyvatel.³⁹ Alvarová ve své knize uvádí, že dezinformace je lživá, klamná, falešná informace, jejímž cílem je ovlivnit úsudek a případně finální výsledek situace. Jako příklad účinné dezinformace uvádí situaci z druhé světové války, kdy skupina Nacistů kolem Reinharda Heydricha dostala nápad, že by bylo velmi snadné a účinné manipulovat s ruským vůdcem, Stalinem, za pomoci zviklání jeho názoru na jeho nejlepšího stratéga Tučačevskijho.⁴⁰

Dostali Stalinovi do hlavy myšlenku, že Tučačevskij pracuje tajně pro Němce a předává jim různé informace. Tato dezinformace přinesla Rusům fatální následky. Protože Stalin nebyl schopný rozeznat pravdu od klamu, nechal Tučačevskijho popravit, což vedlo k výraznému ovlivnění a oslabení celého Ruska. Nebýt statisícových obětí, Rusko by celou válku s Hitlerem prohrálo. Rusové si tuto zkušenost s dezinformacemi velmi dobře dodnes pamatují a zařadili ji proto sami do svého válečného arsenálu.⁴¹

Dezinformace velmi významně ovlivňovaly vývoj situací již v historii. V roce 1773 v Bostonu stála jedna dezinformace doslova několik tisíc liber (v přepočtu na dnešní měnu několik miliónů liber). Při protestech amerických kolonistů proti Britskému impériu a neustálému zvyšování daní se několik protestantů obléklo za Indiány a vyhodili z lodí kotvicích v přístavu náklad čaje určeného k prodeji. Stačilo se tedy převléct za někoho jiného a dezinformace byla na světě.⁴²

³⁹ MVČR; *Definice dezinformací a propagandy*. [online]. [cit. 2022-12-03]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>.

⁴⁰ ALVAROVÁ, Alexandra. *Průmysl lži: propaganda, konspirace a dezinformační válka*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2017. ISBN 978-80-7553-492-7.

⁴¹ ALVAROVÁ, Alexandra. *Průmysl lži: propaganda, konspirace a dezinformační válka*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2017. ISBN 978-80-7553-492-7.

⁴² ZINN, Howard. *A People's History of the United States*. New York: HarperCollins. ISBN: 0-06-092643-0

Podobnou zkušenost s použitím převleků mají i němečtí vojáci, kdy ve snaze ospravedlnit před světem svou agresi vůči Polsku „napadli“ vlastní vysílač v Gliwicích převlečení za polské vojáky. Tato akce spadala pod daleko větší s názvem Himmler. Němci využili vězně z koncentračního tábora v Dachau, převlékli je do polských uniforem, v polštině posílali výhružné vzkazy přes zmiňovaný vysílač a následně vězně zavraždili a jejich těla nechali ležet pod vysílačem.⁴³

Dezinformace je tedy klamná informace, která má za cíl poškodit někoho jiného. Na rozdíl od konspirační teorie, u které se neví, zda je pravdivá či nikoliv, dokud se neprokáže či naopak nevyvrátí, je dezinformace mylná a falešná od samého počátku. Laicky by se tedy dalo říci, že sdílení dezinformací je daleko horší, než sdílení konspiračních teorií. Konspirační teorie mohou být neškodné, fantastické a záhadné (existence Yetiho, Lochneské příšery, UFO a podobně) a jejich příznivci mohou být fanoušci z řad záhadologů, ufologů a zastánců paranormálních jevů. Naproti tomu dezinformace je nepravdivě vymyšlená informace, jejíž ověření a potvrzení/vyvrácení bude daleko snadnější a rychlejší.

Příkladem by mohla být situace z nedávné doby při prezidentských volbách v České republice. Čím více se blížilo druhé kolo voleb, tím více se internetem šířily dezinformace a *fake news*. V jednu chvíli začal například internetem kolovat e-mail o smrti jednoho z kandidátů (Generála Petra Pavla). K rozšifrování této dezinformace nicméně běžnému uživateli internetu stačilo navštívit profil samotného kandidáta například na *Twitteru* či *Instagramu* a celá zpráva byla ihned vyvrácena.

⁴³ WIRTZ, James J., Roy Godson. *Strategic Denial and Deception: The Twenty-First Century Challenge*. Transaction Publishers. 2002. ISBN 0-7658-0898-6

44

Přestože je dezinformace něco trochu jiného, než konspirační teorie, jimiž se tato diplomová práce zabývá, kritické myšlení a čtení se dá uplatnit při četbě a zjištění různých druhů informací a myslím si, že vůbec nebude chybné s touto skutečností seznámit i žáky základních škol. Aby byl náš slovník pojmů zcela kompletní, uvedu zde ještě pojem MISINFORMACE, který s dezinformacemi úzce souvisí. Misinformace je taková informace, která vznikla na základě chyby či omylu.⁴⁵

⁴⁴ PAVEL, Petr. TWITTER. [online]. Dostupné z: www.twitter.com/general_pavel

⁴⁵ ALVAROVÁ, Alexandra. *Průmysl lži: propaganda, konspirace a dezinformační válka*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2017. ISBN 978-80-7553-492-7.

1.5 Výchova k občanství ve školách

Přesto, že by s tímto tvrzením někteří vyučující nemuseli souhlasit, občanská výchova je velmi důležitý předmět. Stále se zvyšuje nárok na občanskou výchovu ze stran učitelů, aby dovednosti a schopnosti žáků byly co nejlepší, aby splňovaly RVP a ŠVP, aby vše učitelé zvládli žákům předat. Aby žáci odcházeli ze škol se všemi kompetencemi jako plnohodnotní občané žijící v demokratické společnosti, nebo byli alespoň na správné cestě se touto tematikou zabývat a plnohodnotnými občany se stát. Nicméně se přesto časové dotace občanské výchovy na školách neustále snižují a často hodiny OV dokonce vyučují třídní učitelé se zcela jinými aprobacemi, kteří tento čas využívají například pro třídnické hodiny či hodiny svých dalších předmětů, které jim zrovna přijdou důležitější – matematika, český jazyk a podobně. Žákům pak chybí kompetence, které by právě díky hodinách výchovy k občanství mohli získat. Ať se již jedná o schopnost vést rozhovor s kýmkoliv na jakémkoliv téma, schopnost argumentace a diskuze, schopnost prezentace vlastních myšlenek či připravené práce, ověřování informací a práce s internetovými daty či kritické myšlení.

Přes tuto skutečnost si ale řekněme, co by dle *Rámcového vzdělávacího programu* měla občanská výchova na základních školách obnášet. Vzdělávací obor Výchova k občanství je součástí vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Podle záměrů dané školy je možné tento předmět buď vyučovat samostatně, nebo ho integrovat do dalších vyučovacích předmětů, s kterými by mohl úzce souviset (například výchova ke zdraví, rodinná výchova, dějepis, zeměpis a podobně). V současné době je cílem tohoto předmětu připravit žáky základních škol na život v demokratické společnosti. Vzdělávání směřuje k tomu, aby se žáci dokázali orientovat v sociální realitě, která se neustále proměňuje, aby dokázali flexibilně reagovat na případné společenské změny a výzvy každodenního života. Hlavním cílem předmětu a celého vzdělávání je začlenění žáků do života a využívání výhod, které jim moderní demokratická společnost nabízí. Samotný předmět Výchova k občanství pak podporuje právě rozvíjení jednotlivých dovedností, které jsou velmi důležité pro vzájemnou komunikaci a interakci mezi lidmi. Žáci by se měli společně učit diskutovat, debatovat, naslouchat ostatním a respektovat

jiné názory, obhajovat si názory vlastní. Vyjadřovat své myšlenky, spolupracovat s ostatními, vyjednávat, nacházet společná řešení a kompromisy. Měli by se naučit řešit své záležitosti, uznat chybu či přijmout prohru, radovat se z výher. Případné konflikty se učí řešit nenásilnou formou a dokonce se jim snaží zcela předcházet. Žáci v těchto hodinách objevují a poznávají osobnost ostatních spolužáků, ale především svou vlastní, formují se, ovládají své emoce. Na prvním stupni základní školy spadá občanská výchova do oblasti Člověk a jeho svět, kde se žáci zabývají především okruhy Místo, kde žijeme a Lidé kolem nás. Na druhém stupni už přicházejí na řadu více komplexnější témata. Vzdělávací obor Výchova k občanství velmi úzce souvisí s dalšími předměty či průřezovými tématy, jako jsou například Výchova demokratického občana, **Osobnostní a sociální výchova**, **Mediální výchova** či Multikulturní výchova.⁴⁶ Právě mediální výchova či integrace předmětu občanská výchova s českým jazykem či dějepisem by pro tuto diplomovou mohla být velmi přínosná. V dějepise by se dala lehce přiblížit časová linka a nějaký slet událostí a žákům na příkladech ukázat, jaké jsou konspirační teorie, které existovaly již dávno před naší dobou. V českém jazyce by pak šlo především o čtenářskou gramotnost a schopnost filtrovat informace či nad nimi přemýšlet, myslet kriticky přesně tak, jak v této práci již několikrát zaznělo. Mediální výchova sama o sobě je velmi důležitým předmětem, žáci se učí mediální gramotnosti, ať již s využitím reklam a jejich diagnostiky, nahlížením kriticky na různá mediální sdělení nebo přímo ověřováním informací a následná práce s dalšími daty.

V rámcovém vzdělávacím programu není samostatná hodinová dotace pro Výchovu k občanství/Občanskou výchovu stanovená. Předpokládá se tedy se zařazením výchovy k občanství do každého ročníku základní školy v časové dotaci minimálně jedna hodina týdně. Jednohodinová časová dotace je dle mého hlediska velmi málo, pokud bychom plánovali do hodin promítnout veškerá témata, která jsou pro tuto společnost tak důležitá – mediální výchova, finanční gramotnost, příprava na budoucí povolání – psaní životopisu, vyplnění daňového přiznání, schopnost diskuze a podobně. Nejen, že by se u žáků v rámci této vzdělávací oblasti mělo vytvářet povědomí o vývoji společnosti a o jednotlivých společenských jevech, ale také vědomí a udržování národní a evropských tradic, nebo utváření postojů

⁴⁶ Odborný článek: *Pojetí vzdělávacího oboru Výchova k občanství v RVP ZV*. Metodický portál / Odborné články [online]. [cit. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/77/POJETI-VZDELAVACIHO-OBORU-VYCHOVA-K-OBCANSTVI-V-RVP-ZV.html>

a hodnot, výchova k toleranci, respekt k lidským právům, tj. utvářet takového člověka, který dokáže plně obstát v rámci multikulturní společnosti, pro kterou bude přínosem.

Klíčovým prvkem pro úspěšnou a účinnou hodinu občanské výchovy je pak rozvíjení demokratické atmosféry ve třídě a škole obecně. Učitelé by měli aktivně vytvářet příležitosti, kde se žáci aktivně mohou zapojovat do dění školy, třídy, rozhodovat o jednotlivých záležitostech (byť by šlo o druhy svačiny ve školních automatech) a tvořit žákovskou samosprávu (vlastní parlamenty, jejichž by se aktivně účastnili, volili a byli voleni). Měli by mít možnost se svobodně vyjadřovat k záležitostem, které se jich přímo týkají.⁴⁷

Protože žijeme v moderní a neustále se zrychlující společnosti, ve které se informace a různá data šíří bleskovou rychlostí, vnímám jako velmi důležitý bod (nejen pro hodiny občanské výchovy), aby učitelé ve školách žáky vedly ke kritickému myšlení a kritickému čtení a psaní. Dnes je více než dříve snadné se ztratit ve všech dostupných informacích, dezinformacích, misinformacích či konspiračních teoriích. Jak si každý "občankář" svou hodinu vytvoří, je čistě individuální věc. Nicméně je dle průzkumů zřejmé, že pokud mají žáci možnost se aktivně podílet na vyučování, zkoumat, bádát či tvořit, z dané látky si odnesou podstatně více znalostí a vědomostí, než při pouhém (a bohužel na některých školách stále tak častém) sezení a poslouchání.

Předmět Výchova k občanství pak tvoří **tyto vzdělávací obory**:

Člověk ve společnosti

Do této kategorie patří témata jako: naše škola, obec, region, kraj, vlast, kulturní život, lidská setkání, vztahy mezi lidmi, zásady lidského soužití

Člověk jako jedinec

Podobnosti a odlišnost lidí, vnitřní svět člověka a osobní rozvoj.

Stát a hospodářství

Majetek a vlastnictví, peníze, výroba, obchod, služby a principy tržního hospodářství

⁴⁷ Odborný článek: *Pojetí vzdělávacího oboru Výchova k občanství v RVP ZV*. Metodický portál / Odborné články [online]. [cit. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/77/POJETI-VZDELAVACIHO-OBORU-VYCHOVA-K-OBCANSTVI-V-RVP-ZV.html>

Stát a právo

Právní základy státu, státní správa a samospráva, principy demokracie, lidská práva, právní řád České republiky, protiprávní jednání a právo v každodenním životě

Mezinárodní vztahy a globální svět

Mezinárodní spolupráce, evropská integrace a globalizace

Očekávané výstupy neboli učební cíle, které se přímo stahují k našemu tématu konspiračních teorií:

Člověk ve společnosti:

- kriticky přistupuje k mediálním informacím, vyjádří svůj postoj k působení propagandy a reklamy na veřejné mínění a chování lidí

Člověk jako jedinec:

- rozpoznává projevy záporných charakterových vlastností u sebe i u druhých lidí, kriticky hodnotí a vhodně koriguje své chování a jednání

Mezinárodní vztahy a Globální svět:

- uvede některé významné mezinárodní organizace a společenství, k nimž má vztah ČR, posoudí jejich význam ve světovém dění a popíše výhody spolupráce mezi státy, včetně zajišťování obrany státu a účasti v zahraničních misích

V roce 2014 vznikla Asociace učitelů občanské výchovy a společenských věd, z. s. Učitelé a pedagogové se stejným či podobným zaměřením cítili potřebu vytvořit prostor, kde by se mohli spojit a společně sdílet podklady a materiály pro výuku, rady a tipy. Cítili, že s časovou dotací jedné hodiny týdně nemohou (či velmi obtížně) pokrýt všechny oblasti, která občanská výchova nabízí. Zároveň chtěli pomoci absolventům pedagogických vysokých škol, které často samotné studium na budoucí povolání dostatečně nedokáže připravit.

Níže uvedu ještě klíčové kompetence (to, co by si žáci měli ideálně po ukončení základního vzdělávání z hodin odnést a s na co by hodiny OV mohly žáky s přehledem připravit) a více rozvedu ty, které přímo souvisejí s tématem této práce:

- **kompetence k učení**

- **kompetence k řešení problémů**

Žáci myslí kriticky. Dokáží kriticky nahlédnout na různá tvrzení a tato tvrzení následně vyhodnotit. Poradí si s problémy, přijímají zodpovědnost za své jednání a hledají vhodná řešení při nastalých komplikacích.

- **kompetence komunikativní**

Žáci kultivovaně formulují a vyjadřují své myšlenky jak v mluveném, tak písemném projevu. Aktivně naslouchají ostatním, vyslechnou a snaží se porozumět a vhodným způsobem reagovat na promluvy dalších lidí.

- **kompetence sociální a personální**

Žáci aktivně spolupracují s ostatními, při komunikaci se v případě opačných názorů snaží respektovat a ctít názory druhých a objektivně s nimi hovořit. Tato kompetence je velmi důležitá pro budoucnost dobrých mezilidských vztahů.

- **kompetence občanské**

- **kompetence pracovní**⁴⁸

⁴⁸ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=10842>

1.6 Kritické myšlení

Nelze nic namítnout proti myšlence potřeby kritického myšlení v demokratické společnosti a svobodné zemi. Pro vzdělané občany jsou dovednosti kritického myšlení životně důležité. Co je skutečně kritické myšlení, jak je definováno, jak je uplatňováno, kdy a kde by mělo být vyučováno, je častým tématem sociálních studií. *„Kritické myšlení by mělo být v současné době plné fake news a dezinformací základní výbavou každého člověka.“*⁴⁹

Zcela běžně se používá termín kritické myšlení, přesto konsenzus o významu tohoto termínu zůstává těžce polapitelný. Definice kritického myšlení jsou pak často pro pedagogy příliš vágní, nikoliv užitečné. Jednou takovou vágní definicí by mohlo být „rozumné, reflexivní myšlení zaměřené na rozhodování v co věřit nebo jak se rozhodovat“. Druhou definicí pak může být „přemýšlení o svém myšlení, abyste své myšlení ještě zlepšili“. Proto může být pro pedagogy nejasné, jak zlepšit schopnost studentů kriticky myslet.⁵⁰

Kritické myšlení (anglicky *critical thinking*) je obecně charakterizováno jako nezávislé myšlení. Toto myšlení chápe informace jako východisko, na něž hledá rozumné argumenty. Je založeno na individuálním přístupu a možnosti se sám za sebe rozhodnout a následně přijmout či odmítnout myšlenky a názory druhého.⁵¹ *„Kritické myšlení je nezávislé myšlení. Ve třídě, kde se kritické myšlení učí, každá osoba si vytváří své vlastní názory, hodnoty a přesvědčení. Nikdo nemůže kriticky myslet za vás. Kritické myšlení je taková práce, kterou můžete vykonávat jedině sami pro sebe. Proto je nevyhnutelnou podmínkou kritického myšlení vztah individuálního vlastnictví k myšlenkám. Studenti a žáci tudíž musejí pociťovat svobodu myslet za sebe samé, rozhodovat o složitých otázkách, které se jich týkají.“*⁵²

⁴⁹ *Reading and Writing for Critical Thinking*. Kritické myšlení, [online]. [cit. 2022-11-12]. Dostupné z: <https://kritickemysleni.cz/>

⁵⁰ SHIVELEY, James. M., Phillip J. Vanfossen, *Using Internet Primary Sources to Teach Critical Thinking Skills in Government, Economics, and Contemporary, World Issues*; Libraries Unlimited. 2001. ISBN-13: 978-0-313-31283-0

⁵¹ UHROVÁ, Natálie. *Klíčové kompetence ve vzdělávání a výuce: rozvoj kritického myšlení*. Ostrava: Vysoká škola PRIGO. 2021. ISBN 978-80-87291-30-6.

⁵² KLOOSTER, David. *Kritické listy*, [online]. [cit. 2022-11-05]. Dostupné z: https://kritickemysleni.cz/wp-content/uploads/2020/05/KL01_2_web.pdf

V angličtině existuje pro nás velmi příhodná citace, která původně pochází od řeckého filosofa Socrata: „*Question everything!*“ Její překlad *Na vše se ptej* nebo *Vše zpochybňuj* je dle mého názoru shrnutí celého kritického myšlení do jedné krátké věty. Vzpomeňme si všichni na dobu, kdy jsme byli děti, nebo jsme měli děti poblíž sebe a jejich oblíbené období „A proč?“. Slova jako proč, případně jak, co, kdo a kdy byli stěžejním bodem celého dětského bytí. Děti chtějí vše vědět a všemu rozumět. Proč je nebe modré? Proč je tráva zelená? Proč maminka není princezna? Proč jsou ve filmu bubáci ve skříni a u nás doma ne? Rodiče a další dospělí neustále dotazování značně vyčerpá, protože po chvíli ani oni sami už nevědí proč, ale přesto se snaží dětem dodat dostatečně uspokojivé odpovědi.⁵³ Dospělí si toto období sami nepamatují, a často svá *PROČ* dávno vzdali, přesto jsou právě otázky tohoto typu klíčové. Proč je nebe modré se totiž s nabytými zkušenosti a vědomostmi může změnit v *Proč mám jíst něco, co mému tělu evidentně neprospívá jen proto, že to říkali v reklamě? Proč bych měl utratit o desetitisíce více za podobný telefon, jen s jiným logem, ale stejnými funkcemi? Proč bych měl věřit někomu, kdo chce vládnout naší zemi a tvrdí, že to s námi myslí dobře, když jeho činy značí opak?*

„Kritické myšlení je schopnost zručně pracovat se svým rozumem a logikou. Můžeme tak odhalit dezinformace, mýty a polopravdy, a dopátrat se kvalitních a užitečných informací. Uvědomění si klamů a iluzí, které ovlivňují naše vnímání a rozhodování, je prvním krokem k jejich překonání a rozumnějšímu jednání. Krimyš je cesta k větší objektivitě a růstu bez náhody.“⁵⁴

Přesto, že myslet kriticky by mělo být samozřejmostí u všech lidí a všech druhů profesí, není tomu tak. Kritické myšlení totiž vyžaduje patričnou duševní námahu, a právě proto s takovým uvažováním setkává spíše vzácněji, než na pravidelné bázi. V našem zrychleném životě na přemýšlení obecně často nezbyvá moc času, chceme pracovat a ideálně volný čas trávit dle svého oblíbenými aktivitami. Názory, které máme říkat a myšlenky, které si máme myslet si, nám často našeptávají druzí a my se s tímto výsledkem spokojíme. Nejspíše pak, zdá-li se nám dosti uvěřitelný a pravděpodobný.

⁵³ JáRodič.cz: o rodičích a jejich dětech [online]. Praha: Počítačová laboratoř GJM [cit. 2012-12-14]. ISSN 1804-0632. Dostupné z: <http://www.jarodic.cz>.

⁵⁴ LUDWIG, Petr., Lukáš Hána. *Kritické myšlení*. [online]. [cit. 2022-12-04]. Dostupné z: <https://www.krimys.cz/kriticke-mysleni/>

Jak se člověk vůbec může v celé záplavě informací vyznat a jak k této problematice přistupovat? Přijmout závěry uznávaných autorit za vlastní bez dalšího otálení, nebo i s nimi v duchu polemizovat? V poslední době vznikla celá řada marketingovým či dezinformačních kampaní, jejichž výsledky nám ukazují, že cesta přemýšlení je důležitá. A cesta kritického myšlení dokonce nezbytná. Dezinformacím totiž člověk velmi snadno pro jejich uvěřitelnost podlehne.⁵⁵

Jak tedy přistupovat kriticky k jakékoliv informaci?

- Stejně, jako při první schůzce nebo pohovoru do nové práce, **první dojem** je důležitý, ale není všeříkající! Byť na nás daná informace působí sebelépe/sebehůře, je potřeba ji **brát se značnou rezervou**.
- Velmi často se může stát, že si povídáme s někým zajímavým či pro nás inspirativním, přečteme si zajímavý článek či knihu a veškeré názory pak bezmyšlenkovitě přejímáme. Není nic špatného na skutečnosti, že bychom s nimi měli souhlasit. Co když se ale později dozvíme, že autor knihy psal článek pouze z vidiny výtěžku a dotací? **Nepřebírat pouze důvěřivě názory** jiných, je tedy klíčové.
- Každý v životě jistě vyzkoušel PRO a PROTI, když se rozhodoval pro nějaký důležitý životní milník. Právě **nahlížení na věci s odstupem**, by mělo být stěžejní. Zkusit se podívat **z jiného úhlu pohledu**, vrátit se k informacím později, až se mi v hlavě rozleží či objektivně zhodnotit všechny klady a zápory, nám může pomoci se rozhodnout, jak na konkrétní situaci vlastně nahlížet.
- Vytvořit si **vlastní názor** bývá mnohdy obtížné, zvláště, existuje-li jich na danou problematiku již několik. Často máme k dispozici navíc jen dvě volby (kandidát A či kandidát B, panna nebo orel, černá nebo bílá). Nicméně pokud se nám podaří nalézt ještě třetí stranu a přijít s myšlenkami, o kterých víme, že jsou pouze naše, máme (téměř) vyhráno.⁵⁶

⁵⁵ MVČR; *Definice dezinformací a propagandy*. [online]. [cit. 2022-12-03]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>.

⁵⁶ UHROVÁ, Natálie. *Klíčové kompetence ve vzdělávání a výuce: rozvoj kritického myšlení*. Ostrava: Vysoká škola PRIGO. 2021. ISBN 978-80-87291-30-6.

1.7 Kritické myšlení ve školách

Proč je kritické myšlení pro každého člověka nezbytně důležité jsme si již řekli v předchozí kapitole. Proč je ale důležité i například pro žáky základních škol? Z hlediska efektivity a dlouhodobé paměti není vůbec výhodné pro žáky se naučit danou látku těsně před zkoušením. Zkoušení sice zvládnou, ale daná látka se ihned po zkoušení z hlavy vypaří zase pryč a do dlouhodobé paměti se nic neuloží. Pokud ale žáci společně s učiteli využijí metod kritického myšlení, rozvinou tak svou metakognici a získají souvislosti mezi jednotlivými poznatky. Tyto poznatky se následně ukládají do dlouhodobé paměti.⁵⁷ Zásadní je však samotné kritické myšlení skutečně praktikovat, pouhé teoretické poznatky nestačí. Van-Gelder hovoří o to, že například zadání četby filozofických textů žáky nenaučí automaticky kriticky myslet. Kritické myšlení musí být osvojováno prakticky a každá škola by ho měla již dávno mít ve svých osnovách.⁵⁸

Velké množství učitelů se domnívá, že pokud by do svých hodin pravidelně zařazovali kritické myšlení, nezbýval by jim čas na další důležitá témata a žádnou látku by pořádně neprobrali. To ovšem není pravda. Dle Kurfišové nemají metody kritického myšlení zapojené do hodin celou výuku nahradit, naopak ji mají rozšířit a zlepšit.⁵⁹ Žáci se tak naučí vše čtené daleko lépe vnímat a více nad textem přemýšlet již v samotném počátku čtení. Navíc danému učivu se pak dá daleko lépe porozumět.

⁵⁷ HOVE, Genal . *Developing Critical Thinking Skills in the High School English Classroom* (Masters's thesis). The Graduate School University of Wisconsin – Stout, Menomonie. 2011.

⁵⁸ VAN-GELDER, Tim. *Teaching Critical Thinking: Some Lessons from Cognitive Science*. College Teaching, 2005. 41-46 s. [online]. [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/27559216>

⁵⁹ KURFISS, Joanne. *Critical thinking: theory, research, practice, and possibilities*. Washington, D. C.: ASHE-ERIC Higher Education. 1988. [online]. [cit. 2023-01-24]. Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED304041.pdf>

Cottrellová přišla s několika benefity, které dle ní kritické myšlení žákům přináší:

- Zlepšení pozornosti a soustředění
- Identifikace klíčových bodů v textu
- Zkvalitnění čtení
- Schopnost vyjadřování se
- Lepší řešení problémů
- Projektový management

Všechny tyto body vedou k zefektivnění výuky. Žáci si během hodin mohou učit základním schopnostem kritického myšlení, mezi které se řadí například:

- Rozlišování postojů, názorů a hodnocení druhých lidí
- Práce s důkazy a jejich alternativami
- Objektivní posuzování protichůdných názorů a důkazů
- Čtení mezi řádky
- Identifikace záměrně falešných a lživých informací
- Reflexe problémů
- Syntéza informací
- Prezentace vlastních myšlenek ve strukturovaném a přesvědčujícím monologu ⁶⁰

Není tedy pochyb, že by kritické myšlení mělo být již běžnou součástí všech vyučovacích hodin, obzvláště pak hodin jako výchova k občanství.

⁶⁰ COTTRELL, Stella. *Critical Thinking Skills: Developing Effective Analysis and Argument*. Palgrave Macmillan. 2011. ISBN: 978-0230285293

2. PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část mé diplomové práce obsahuje jednotlivé podklady pro hodiny občanské výchovy, které jsou připravené k okamžitému použití mnou či jinými vyučujícími pedagogy. Vycházím z předpokladu, že na sebe budou hodiny navazovat, a že s jednou třídou budu moci pracovat v dlouhodobějším časovém horizontu. Proto jsou přípravy na vyučovací hodiny vytvořeny chronologicky, aby na sebe navazovaly. První příprava je tedy jakési představení kritického myšlení žákům a práce s textem. S každou další přípravou je téma komplexnější a učí žáky pracovat s daty, ověřovat si je, hledat informace či o nich jen debatovat za pomoci konspiračních teorií, které již tak dlouhou dobu kolují světem internetu i tím reálným.

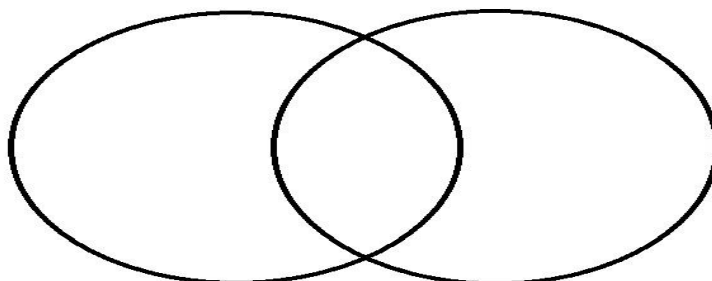
Tématika konspiračních teorií obecně není moc rozšířená mezi pedagogy či odborníky na poli politologie, sociologie či filozofie. Při významných událostech (viz kapitola o šíření konspiračních teorií) se setkávám s průzkumy či články o tom, kdo konspirace sdílí nebo jim věří a proč. V učebnicích občanské výchovy se s tematikou konspiračních teorií nesetkáváme vůbec a po důkladnější analýze se mi podařilo najít jen malý počet zdrojů, z kterých bych mohla čerpat a pro své hodiny se inspirovat. Jako velmi přínosný zdroj, ať již z hlediska informací či připravených aktivit pro žáky hodnotím JSNS.CZ (Jeden svět na školách, vzdělávací program organizace Člověk v tísni), kde je na téma mediální výchovy, konspiračních teorií či kritického myšlení vytvořeno velké množství podkladů, které jsou okamžitě připraveny k použití v hodinách občanské výchovy. Sama jsem se souhlasem rovnou dva materiály využila pro svou diplomovou práci. Dále pak několik podkladů je možné najít na webu OBCANKARI.CZ. Při zadání klíčového slova konspirace či konspirační teorie web nenabídne vůbec nic, nicméně při zadání například „dezinformace“ či „kritické myšlení“ už opět nabízí přínosné články či rovnou hotové materiály pro učitele. Poslední webovou stránkou, kterou hodnotím kladně, nicméně z těchto tří odkazů ji právem patří až třetí příčka, je SKOLNIDIAR.CZ, kde jsou opět velmi pěkně připravené podklady pro učitele jak k tématu kritického myšlení, tak konspiracím samotným. Nicméně jako jediný web nenabízí vyhledávání, takže není možné zadat hledané slovo a člověk se webovou stránkou musí zkrátka „proklikat“, což je podstatně delší proces a musí doufat, že najde, co hledá.

I z tohoto důvodu si myslím, že by má diplomová práce mohla být přínosem pro vyučující, kteří se tématem konspiračních teorií a kritického myšlení chtějí zabývat.

Ještě předtím, než ale přistoupím ke konkrétním tematickým přípravám pro jednotlivé hodiny výchovy k občanství bych se chtěla alespoň stručně pozastavit nad vhodnou metodikou a didaktikou. Existuje spousta metod, jak přistupovat k výuce výchovy k občanství. Mezi klasickou by jistě patřila frontální výuka, kdy žáci sedí v lavicích a učitel jim vpředu před tabulí či případně na projektoru ukazuje a vysvětluje probíranou látku. Léty “osvědčená metoda”, která v poslední době velmi ztrácí na oblíbenosti ze stran učitelů, protože se žáci snadno stávají pasivními a nevyvíjejí žádnou energii a často si z hodin takto ani nic neodnesou. Takové hodiny jsou často spíše ztrátou času, než že by se daly nazývat efektivními. Hodiny občanské výchovy jdou velmi snadno vymyslet zábavně, hravě a hlavně prakticky.

Zajímavé metody, které lze například využít a uzpůsobit si je dle aktuálně probíraného tématu, v mém případě tedy tématu konspiračních teorií a kritického myšlení:

Vennův diagram

Žáci si vytvoří takto dvě množiny, které se vzájemně překrývají. Do společného prostoru se napíše slovo, které je typické pro obě strany. V našem případě tedy například sdílení informací. Jeden kruh pak bude představovat konspirační teorie a druhý ověřená fakta. Žáci aktivně vymýšlejí, čím jsou tyto pojmy stejné (střed) a čím se liší. Velmi účinně lze tento diagram použít při dalších tématech, například politika.

World café

Třída se rozdělí do skupinek, kdy každá má svou tabuli, flip chart či něco podobného, na kterém je zapsána ústřední otázka. V každé skupině existuje jeden zapisovatel, který zaznamenává hlavní projednané body skupiny nad konkrétní otázkou. Po chvíli se skupiny střídají a přecházejí k jiné otázce. Zapisovatel vždy zůstane u své původní a předává informace ostatním, co předchozí skupina vyřešila. Ústřední otázky zase mohou být různé, ale nám by se například hodily otázky typu: *Kdo sdílí konspirační teorie? Proč někteří lidé konspiračním teoriím věří? Může být konspirace pravdivá?*

Čtyři rohy

Třída se rozdělí na 4 skupiny a každá skupina jde do prostoru jednoho rohu třídy. Zde se společně snaží sepsat vše, co ví o konkrétním tématu. V každém rohu je předem připravené slovo (téma), ke kterému žáci sepisují své nápady a myšlenky. V našem případě by to mohlo být například: konspirace – dezinformace – kritické myšlení – ověřování dat. Po krátké době se všechny skupiny vystřídají ve všech rozích a své myšlenky, které sepsaly pak následně prezentují ostatním.

Podvojný deník

Žáci dostanou k dispozici určitý text. Nezáleží na tom, zda každý žák přečte text celý, ale samotné zamyšlení se nad textem. Kromě tohoto článku žák obdrží prázdný papír, na který si vytvoří jakousi tabulku, která se jmenuje podvojný deník. Na jednu polovinu tabulky žáci píšou věty, slova, pasáže textu, které je zaujali. Na druhou polovinu pak žáci napíší proč. Souhlasí s textem? Je na něm něco vtipného? Jsou naštvaní při přečtení konkrétního tvrzení? Cílem této aktivity je přivést žáky postupně ke kritickému myšlení, formulace vlastních myšlenek a pochopení vlastních pocitů.

Kromě výše uvedených konkrétních postupů a metod je v současné době v moderní didaktice výchovy k občanství velmi žádoucí a efektivní využívat metody projektového, zážitkového a problémového vyučování, kritického myšlení a podporovat tak děti k aktivnímu a samostatnému učení. Z takto postavených hodin si pak žáci odnášejí daleko více poznatků,

keré se jim ukládají lépe do dlouhodobé paměti. Zároveň se učí spolupráci, řešení problémů a dalších nezbytných kompetencí.

Implementace projektového vyučování do výuky

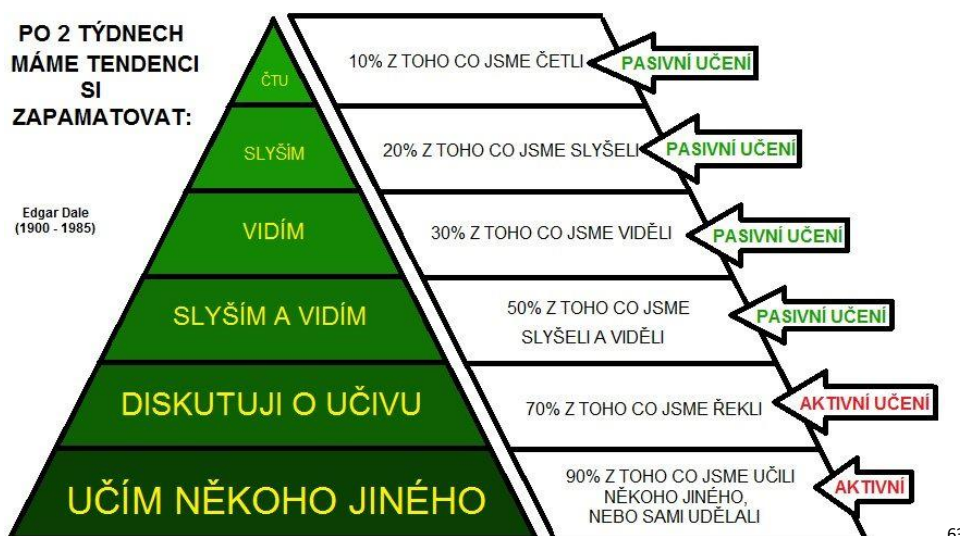
Projektové vyučování je konstruktivistickým pedagogickým přístupem. Hlavním cílem této metody je přimět žáka k samostatnému bádání a výzkumu, při kterém se zároveň detailně učí a setkává se s tématy, která jsou zajímavá a hlavně důležitá pro žákův každodenní život. Žáky takové učení daleko více baví a díky tomu se stávají daleko motivovanější se do různých aktivit pouštět. Při práci na daném projektu se žáci v různých formách a situacích dozívají o konkrétním tématu. Vědí, jaký je jejich cíl a k čemu chtějí dospět a každá nová informace či zkušenost navazuje na tu předchozí, která je k cíli přiblíží. Téma konspirační teorie by se krásně s využitím projektového vyučování dalo ve výuce výchovy k občanství využít. S žáky bychom si představili, co jsou konspirační teorie, stanovili bychom si časový úsek například tří či čtyř týdnů, v kterých se budeme touto tematikou zabývat a postupně navazovali jednotlivé aktivity a informace tak, aby v závěru časového úseku naprosto všichni žáci věděli potřebné informace o tématu, dokázali se v nich orientovat a vyhodnocovat je.⁶¹

Implementace zážitkového učení do výuky

Zážitkové učení nebo zážitková pedagogika staví na principu, že žákům (a lidem obecně) se daleko lépe pamatují informace, které mají spjaté s nějakým zážitkem či emocí, ideálně pozitivní. Z Daleovy pyramidy učení je patrné, že si žáci pamatují až 70 % toho, co sami říkají či napíší a až 90 % z toho, co sami vykonají.⁶²

⁶¹ NOVOTNÝ, Jan. *Projektová výuka a aspekty tvořivosti v edukačním procesu*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2012. 116 s. ISBN 978-80-7414-431-8.

⁶² HANUŠ, Radek a Lenka CHYTILOVÁ. *Zážitkově pedagogické učení*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2816-2.

Takovým zážitkem v hodinách občanské výchovy může být pak například nějaký workshop či teambuildingový program ve venkovních prostorech. Na tématu konspiračních teorií si třeba žáci mohou vyzkoušet tvořit vlastní plakáty ve skupinách, které budou mít za cíl získat co největší zájem publika a vzbudit v něm senzacii. Žáci si při tomto úkolu uvědomí, na jakou cílovou skupinu cílí a proč, jaká je například jejich motivace, čeho chtějí dosáhnout. Zároveň pracují ve skupině, jsou kreativní při tvorbě kreseb a fontů a baví se. Velmi důležitou částí zážitkového učení je závěrečná reflexe třeba formou diskuze, takže se žáci také učí komunikovat a konstruktivní kritice.

Implementace kritického myšlení do výuky

Na téma kritického myšlení se toho v této diplomové práci objevilo již nespočet. Nebudu tedy znovu vypisovat jednotlivé body, nicméně na konkrétních příkladech ukáži, jak by se dalo právě kritické myšlení implementovat do výuky a co je při takových hodinách velmi důležité. Žáci během hodin promyšleně a strukturovaně čtou, píšou a vedou diskuzi k rozvíjení samostatného myšlení. Žák během procesu neustále reflektuje vlastní učení, hodnotí sám sebe a spolupracuje s ostatními.⁶⁴ Učení má tři cykly:

- 1) Evokace – před zahájením práce s novým tématem si žáci uvědomí, co o daném tématu již vědí.

⁶³ ČERNOCH, Milan. Dalova pyramida učení. [online]. Dostupné z: <https://pedagogika.skolni.eu/dalova-pyramida-uceni/>

⁶⁴ KRÜGER, Květuše a Kateřina ŠAFRÁNKOVÁ. *Čtete s nečtenáři a učíme je kriticky myslet*. Dobříš: Šafrán, 2021. ISBN 978-80-907087-9-2.

- Co víte o konspiračních teoriích?
- Znáte již nějakou?

Důležité je, aby si formulovali i nejasnosti, na které budou dále hledat odpovědi.

- 2) Uvědomění si významu informací – žáci se setkávají novým zdrojem informací a názorů či souvislostí prostřednictvím textu, filmu, vyprávění, workshopu a podobně.
- 3) Reflexe – je poslední a závěrečnou fází cyklu učení. Žáci díky novým informacím a získaným vědomostem mají možnost si uvědomit, co nového se naučili, potvrdí své názory nebo je naopak vyvrátí. Uvědomují si postoje a názory ostatních k tématu.

Cílem takových hodin je, aby se z žáků stali samostatní myslitelé a čtenáři, kteří se na každou tematiku dokáží dívat z různých úhlů pohledů a jsou přirozeně zvědaví.⁶⁵

Implementace problémového vyučování do výuky

Již z názvu vyplývá, že co se týče problémového vyučování, bude před žáky stát jakýsi problém, který bude třeba společnými silami vyřešit. Tento styl vyučování se řadí k těm nejefektivnějším, protože se žáci učí řešit problémy, překonávat obtíže, improvizovat a reagovat na nenadálé situace. Tímto se podporuje rozvoj myšlení. Velký rozdíl oproti předchozím vyučovacím metodám je ten, že na počátku problémového učení nejsou k dispozici všechny potřebné informace k vyřešení úkolu a žáci si na ně postupně musí přicházet sami.

- Př. Žáci dostanou téma konspirační teorie a v tuto chvíli se z nich stávají badatelé, kteří vyhledávají informace z různých zdrojů, ověřují, vyvozují závěry.
- Dostávají za úkol doplnit neúplný text, přepisují chyby úmyslně vytvořené v textu či vybírají správné řešení z nabízených možností.

Za didakticky významné a úspěšné se považují i nezdařilé pokusy žáků. Při nezdaru jsou žáci vedeni pracovat s chybou a motivováni k hledání nových postupů či odpovědí.

⁶⁵ UHROVÁ, N. *Klíčové kompetence ve vzdělávání a výuce: rozvoj kritického myšlení*. Ostrava: Vysoká škola PRIGO. ISBN 978-80-87291-30-6.

Konkrétní implementace jednotlivých metod do hodin výchovy k občanství s tematikou konspiračních teorií.

2.1 Podvojný deník

První hodinu začneme s něčím velmi jednoduchým. Žákům představím podvojný deník, jehož cílem je čtení článku na jakémkoliv téma s cílem uvědomit si vlastní myšlenky a pocity při čtení daného článku a jejich následná formulace a prezentace ostatním spolužákům.

Cíle (kognitivní, afektivní): Žák dokáže pracovat s textem a přemýšlí nad ním, zlepšuje své vyjadřovací schopnosti a formulaci vlastních myšlenek jak v písemné, tak mluvené podobě, odděluje psaný text od vlastních emocí, pracuje ve skupině a ochotně s ostatními spolužáky.

Očekávaný výstup RVP:

- ČJL-9-1-01 odlišuje ve čteném nebo slyšeném textu fakta od názorů a hodnocení, ověřuje fakta pomocí otázek nebo porovnáváním s dostupnými informačními zdroji
- ČJL-9-1-06 v mluveném projevu připraveném i improvizovaném vhodně užívá verbálních, nonverbálních i paralingválních prostředků řeči
- ČJL-9-1-08 využívá základy studijního čtení – vyhledá klíčová slova, formuluje hlavní myšlenky textu, vytvoří otázky a stručné poznámky, výpisky nebo výtah z přečteného textu; samostatně připraví a s oporou o text přednese referát

Časový rámec: 2 vyučovací hodiny (2 x 45 min.)

Nástroje a pomůcky: čistý papír A4, vytištěný článek (vše v počtu dětí ve třídě)

Metodologie: Implementace problémového vyučování. Z počátku se učitel žáků zeptá, zda čtou různé knihy, noviny, články na internetu a zda někdy přemýšlí nad jejich sdělením.

- a) Čtete doma nějaké knížky, časopisy, články na internetu?
- b) Souhlasíte vždy se vším, co si přečtete?
- c) Přemýšlíte nad tím, co si přečtete?
- d) Pokud s něčím nesouhlasíte, proč tomu tak je?

Po úvodní debatě vyzve učitel žáky, aby si na prázdný papír vytvořily něco, čemu se říká podvojný deník a předkreslí jim návrh na tabuli, podle kterého vytvoří ten svůj.

Žáci si vytvoří podvojný deník, ke kterému dostanou článek na konkrétní text. Jejich úkolem je číst text a během čtení si poznamenávat pasáže, které je z nějakého důvodu zaujaly. Dané pasáže (dvě slova, větu – záleží na žácích) si přepíší do svého deníku, do levé části. Do pravé části pak k daným úryvkům připíší, proč se nad nimi pozastavili. Cílem je si uvědomit, proč je dané pasáže zajímavé, zda je pobavili, pobouřili, zda s nimi souhlasí či nikoliv. Pokud s nimi nesouhlasí, proč tomu tak je.

Žáci dostanou čas na čtení a zaznamenávání si vlastních myšlenek (15-20 min. dle věkové kategorie a povahy třídy). Po uplynutí této doby žáci poskytnou 1. zpětnou vazbu učiteli a každý z nich přečte jeden úryvek textu a vlastní vyjádření k němu. V tuto chvíli je učitel posluchačem a přijímá všechny názory a poznatky. Ve chvíli, kdy všichni předali učiteli svou myšlenku, učitel náhodně rozdělí žáky do několika skupinek po 4-5 žácích (začátek 2. vyučovací hodiny) a poprosí žáky, aby si ve skupince vzájemně předali všechny své vybrané pasáže a vlastní vyjádření k nim. (10-15 min.)

Před uplynutím této doby žáky poprosím, aby v každé skupině vybrali 2 nejzajímavější pasáže a myšlenky. Ve skupině tak musí proběhnout debata na daná témata a vhodná argumentace. (5 minut)

Po uplynutí této doby vyzve učitel postupně každou skupinu, aby prezentovala vybrané pasáže a jejich myšlenky, důvod, proč si je vybrala a započne diskuzi i se zbytkem třídy.

- a) Tady jste cítili pobouření, aha, a proč?
- b) S touto pasáží jste nesouhlasili, z jakého důvodu? A co vy ostatní, také vás tato pasáž udivila nebo jste ji přeskočili?
- c) Myslíš si, že je něco takového možné ve skutečnosti? Slyšel jsi už o něčem takovém?

Záměrně jsem vybrala úryvek z knihy Roalda Dahla – Karlík a továrna na čokoládu, protože mě zajímalo, nad čím se budou žáci pozastavovat a zda vidí svět stejně, jako já. Je palác postavený z čokolády absurdní, nebo je spíš překvapí, že z továrny nevycházejí žádní pracovníci, a přesto stále funguje? Nebo že je rodina tak chudá, že 4 dospělí musejí spát v 1 posteli?

Mým cílem je žákům postupně demonstrovat, že nemohou věřit všemu a souhlasit se vším, co si přečtou. Začnu pohádkovou knihou pro děti, kde jsou „absurdní situace“ jasně dané a postupně budu pokračovat s články, úryvky, ve kterých to takto jasné bohužel není a člověk musí daleko více přemýšlet či bádát, aby se dobral pravdy či si vytvořil svůj názor podložený nějakým výzkumem.

PODVOJNÝ DENÍK TEREZY MADAROVÉ

ČÁST TEXTU	MOJE MYŠLENKY

ČLÁNEK – ÚRYVEK Z KNIHY ROALDA DAHLA – Karlík a továrna na čokoládu

„Princ Pondišeri napsal panu Wonkovi dopis,“ začal dědeček Pepa, „v němž ho žádal, aby přijel k němu do Indie a postavil mu obrovský palác, celý jen a jen z čokolády.“ „A pan Wonka mu ho postavil, dědo?“ „Toť se ví, že postavil. A jaký palác! Bylo v něm na sto pokojů a dočista všechno bylo z tmavé nebo světlé čokolády. Cihly byly z čokolády a malta, co je spojovala, byla z čokolády, a okna byla z čokolády a taky všechny zdi, podlahy a stropy byly z čokolády, stejně jako koberce a obrazy a nábytek a postele. A když jsi v koupelně otočil kohoutkem, tekla horká čokoláda. Jakmile to všechno bylo hotovo, řekl pan Wonka princi Pondišerimu: ‚Musím vás upozornit, že to moc dlouho nevydrží, takže uděláte nejlíp, když se dáte rovnou do jídla.‘ ‚Nesmysl!‘ zaječel princ. ‚Přece nesním svůj vlastní palác! Neukousnu ani ždíbec schodů, ani zeď neolíznu! Budu v paláci bydlet!‘ Pan Wonka měl samosebou pravdu. Zakrátko přišel náramně horký den a palác začal pod slunečním žářem roztávat, až se posléze zvolna sesul k zemi a bláznivý princ, který právě v tu chvíli klímal v obývacím pokoji, náhle zjistil, že plave v ohromném hnědém a lepkavém jezeře čokolády. Karlík seděl na posteli jako přibitý a hlta každé dědečkově slovo. Obličej mu zářil vzrušením a kulil oči, divže si je nevykulil. „A to všechno je fakticky pravda?“ zeptal se. „Nebo si ze mě děláš legraci?“ „Samosebou že je to pravda!“ volali staroušci jeden přes druhého. „Pravda pravdoucí! Zeptej se, koho chceš!“ „A ještě něco ti povím,“ řekl dědeček Pepa. Naklonil se až ke Karlíkovi a snížil hlas do tichého, spikleneckého šepotu. „Nikdo... odtud... nikdy... nevychází!“ „Odkud?“ zeptal se Karlík. „A nikdo... nikdy... nevchází... dovnitř!“ „Kam?“ žadonil Karlík. „No přece do Wonkovy továrny!“ „O čem to mluvíš, dědo?“ „O dělnících, Karlíku.“ „O dělnících?“ „Do každé továrny,“ šeptal dědeček Pepa, „proudí každé ráno zástupy dělníků a večer se zase vyhrnou ven – jenom v továrně pana Wonky tomu tak není. Viděl jsi snad někdy, že by dovnitř vešel jen jeden jediný člověk – nebo že by odtud vyšel?“ Karlík rozpačitě přejel pohledem po čtyřech starých obličejích, které ho mlčky pozorovaly. Byly to přátelské, usměvavé tváře, ale hleděly také naprosto vážně. Ani jediná nenaznačovala, že by snad dědeček Pepa žertoval nebo přeháněl. „Tak co? Viděls někdy něco takového?“ naléhal dědeček Pepa. „Já... já opravdu nevím, dědo,“ vykoktal Karlík. „Vždycky, když jdu kolem, jsou vrata zavřená.“ „Přesně tak!“ přikývl děda. „Ale nějakí lidé tam musí pracovat...“ „Kdepak lidé, Karlíku. Alespoň ne žádní obyčejní lidé.“ „Tak kdo tedy?“ křičel Karlík. „Aha... V tom to právě vězí, chápeš...? To je další důkaz, jaký je pan Wonka koumes.“

2.2 Myšlenková mapa

Při minulé hodině jsme s žáky začali pozvolně podvojným deníkem. Chtěla jsem, aby se postupně uměli prokousat všemi dostupnými informacemi a aby dokázali při zjišťování informací oddělit objektivně podložené důkazy od svých vlastní pocitů. V další (této) hodině/přípravě bych chtěla postupně navázat na konspirační teorie jako takové a práci s nimi.

Tentokrát začneme obecně – co jsou konspirace. Bude mě jako učitele zajímat, zda mají žáci již nějaké ponětí o této tématice, případně, co si pod slovem KONSPIRACE představí.

Cíle (kognitivní, afektivní): Žák diskutuje na určité téma, učí se argumentovat, obhajovat své názory a vyslechnout druhé, přemýšlí nad slyšeným, mění své názory. Seznamuje se s tématem konspirační teorie a dokáže vysvětlit jejich význam.

Očekávaný výstup RVP:

- VO-9-1-07 uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích, případné neshody či konflikty s druhými lidmi řeší nenásilným způsobem
- VO-9-2-03 rozpoznává projevy záporných charakterových vlastností u sebe i u druhých lidí, kriticky hodnotí a vhodně koriguje své chování a jednání
- ČJL-9-1-07 zapojuje se do diskuse, řídí ji a využívá zásad komunikace a pravidel dialogu

Časová dotace: 1 vyučovací hodina (45 minut)

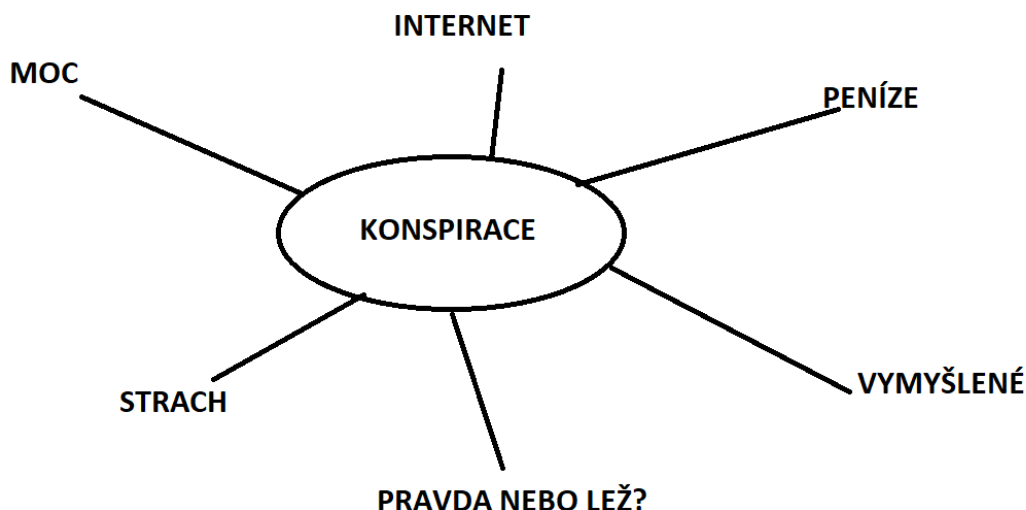
Nástroje a pomůcky: tabule, křídly/fixy, sešity a psací potřeby žáků.

Metodologie: Implementace zážitkového vyučování. V úvodu hodiny se učitel zeptá žáků, zda někdy slyšeli slovo *konspirace* či *konspirační teorie*. Ve třídě se díky metodě *brainstormingu* budou ozývat různé názory a myšlenky, které učitel všechny akceptuje. A po chvíli se může doptat, zda žáci znají nějaké konkrétní konspirační teorie například z novin, internetu či televize.

Po krátkém brainstormingu a diskuzi učitel vyzve žáky, aby vytvořili něco, čemu se říká *myšlenková mapa* doprostřed tabule učitel napíše slovo **KONSPIRACE**, a kolem něj budou žáci

zapisovat myšlenky a názory, které je napadají. Tato aktivita zabere zhruba polovinu hodiny. Druhou polovinu učitel věnuje tomu, že společně se třídou probere vše, co se na tabuli objeví a zde už převezme roli zkušenějšího ve třídě a konkrétní termíny ujasní.

Př. Myšlenkové mapy, která by se mohla objevit na tabuli:

Z myšlenkové mapy tedy vzniknou zápisky do sešitu, které si každý žák vytvoří.

- Konspirace: Je vysvětlení události či teorie, že k událostem dochází v důsledku spiknutí mezi zainteresovanými skupinami, spolky, stranami, často s politickou motivací a vlivem.⁶⁶
- Konspirační teorie mají společné rysy:

1. Předpokládají, že existuje tajný plán – spiknutí (konspirace).
2. Za tímto tajným plánem stojí skupina vlivných lidí – spiklenců (konspirátorů).
– *zde se nám krásně mohou propojit myšlenky a nápady studentů, pokud některý z nich řekl například moc či peníze, byly by to dobré motivy spiklenců.*
3. Předkládají “důkazy” na podporu teorie.
4. Tvrdí, že se nic neděje náhodou, nic není takové, jak se zdá a vše souvisí se vším.

⁶⁶ *Oxford English Dictionary*, conspiracy, n.[online]. [cit. 2022-12-15]. Dostupné z: <https://www.oed.com/view/Entry/39766;jsessionid=2D1E41C0AEFC21E153CDCA82F4F13F23?redirectedFrom=conspiracy+theory#eid8383475>

5. Nabízejí černobílé vidění světa a rozdělují ho na dobro a zlo. – *zde se nám opět propojují nápady žáků, některé konspirační teorie v nás opravdu mohou probouzet/podporovat strach.*

6. Obviňují určité lidi či skupiny lidí.⁶⁷

Před koncem hodiny si učitel s žáky zopakuje, co je to tedy konspirace, jak by ji popsali v pár slovech.

A za úkol na doma dostanou **VYHLEDAT A VYBRAT SI JEDNU KONSPIRAČNÍ TEORII** – co se v ní říká, kdo ji šíří, kolik webů ji sdílí a zda ji někdo popírá (tato domácí příprava žáků pro nás bude krásné vodítko na další hodinu, kde se již do konspiračních teorií ponoříme o něco více). Vybranou konspirační teorii jakkoliv zpracovat na papír (napsat na pc, ručně, obrázky, výstřižky z novin, ale abychom měli v ruce podklad, s kterým můžeme v hodinách dále pracovat).

⁶⁷ *European Commission*; [online]. [cit. 2022-12-13]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/fighting-disinformation/identifying-conspiracy-theories_cs

2.3 Názvosloví a pojmy

V další hodině budou žáci pracovat se svou domácí přípravou, konkrétně s konspiračními teorie, které si měly za úkol vyhledat a zjistit o nich co nejvíce informací. Budu pracovat s faktem, že ve třídě je přibližně 20 žáků a každý z žáků dostane zhruba 3 minuty na předložení svého úkolu.

Cíle (kognitivní, afektivní): Prezentace před publikem, formulace informací, logické argumenty a schopnost reakce na podněty či dotazy.

Očekávané výstupy RVP:

- ČJL-9-1-07 zapojuje se do diskuse, řídí ji a využívá zásad komunikace a pravidel dialogu
- ČJL-9-1-08 využívá základy studijního čtení – vyhledá klíčová slova, formuluje hlavní myšlenky textu, vytvoří otázky a stručné poznámky, výpisky nebo výtah z přečteného textu; samostatně připraví a s oporou o text přednese referát
- ČJL-9-1-06 v mluveném projevu připraveném i improvizovaném vhodně užívá verbálních, nonverbálních i paralingválních prostředků řeči

Časová dotace: dvě vyučovací hodiny (2 x 45 minut)

Nástroje a pomůcky: vypracované úkoly žáků, tabule a křídly/fixy

Metodologie: Implementace kritického myšlení. Na začátku hodiny učitel otevře diskuzi na téma konspirace a spolu se žáky shrne, co to konspirace je. Společně zopakují společné rysy konspirací:

1. Předpokládají, že existuje tajný plán – spiknutí (konspirace).
2. Za tímto tajným plánem stojí skupina vlivných lidí – spiklenců (konspirátorů).
3. Předkládají “důkazy” na podporu teorie.
4. Tvrdí, že se nic neděje náhodou, nic není takové, jak se zdá a vše souvisí se vším.

5. Nabízejí černobílé vidění světa a rozdělují ho na dobro a zlo.

6. Obviňují určité lidi či skupiny lidí.⁶⁸

Žáci jsou postupně vyvoláni, aby svým spolužákům stručně popsali a ukázali svou domácí práci, jakou si vybrali konspirační teorii, o co v ní jde, zda našli dostatečné množství materiálu, či se jim materiál hledal těžce. Učitel všechny teorie, které od žáků slyší napíše na tabuli a sleduje, zda se někteří žáci ve vybraném tématu shodují. V této hodině půjde čistě o schopnost prezentace vybraného úkolu, formulování informací do stručného monologu a schopnost naslouchání a respektování prezentujícího. Pracuji s teorií, že ve třídě bude přibližně 20 žáků a každý dostane k dispozici pár minut. Někdo využije celé 3 minuty a bude mluvit dále, někdo bude v polovině času hotový. Každopádně u každého prezentujícího se učitel doptá na nějaké otázky a zkusí postupně nalézt chyby a mezery v „pádných argumentech“. Společně s žáky hledá výše zmíněné rysy konspirací v jednotlivých úkolech. Zda je v konspiraci aktuálně prezentujícího nějaká skupina spiklenců, zda je v „tomto“ případě svět jen černo bílý a podobně. V poslední části hodiny pak shrne, jaká témata se v hodině objevila, kolikrát zazněla stejná konspirace a s těmito konspiracemi pak naváže příště.

⁶⁸ *European Commission*; [online]. [cit. 2022-12-13]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/fighting-disinformation/identifying-conspiracy-theories_cs

2.4 Konspirační kartičky

Pro tuto hodinu jsem si pro žáky připravila konspirační kartičky, s nimiž budou žáci pracovat. Jejich úkolem bude se nad jednotlivými konspiračními teoriemi více zamýšlet a nahlížet na ně objektivně bez nějakého vlastního citového zabarvení. Na kartičkách jsou totiž kolonky pro názory PRO i PROTI, a úkolem každého studenta (skupinky), bude oba tyto protipóly podpořit různými důkazy a argumenty, které si žáci sami dohledají na internetu.

Cíle (kognitivní, afektivní): Žák aktivně pracuje s daty, vyhledává je, ověřuje, reaguje na zjištěné informace, formuluje své myšlenky, pracuje ve skupině, prezentuje svou práci ostatním, vede vhodně diskuzi a argumentuje.

Očekávaný výstup RVP:

- VO-9-1-05 kriticky přistupuje k mediálním informacím, vyjádří svůj postoj k působení propagandy a reklamy na veřejné mínění a chování lidí
- ČJL-9-1-04 dorozumívá se kultivovaně, výstižně, jazykovými prostředky vhodnými pro danou komunikační situaci
- ČJL-9-1-01 odlišuje ve čteném nebo slyšeném textu fakta od názorů a hodnocení, ověřuje fakta pomocí otázek nebo porovnáváním s dostupnými informačními zdroji

Nástroje a pomůcky: Předem připravené kartičky v počtu žáků ve třídě, čisté papíry, psací potřeby, několik notebooků/tabletů a připojení k internetu.

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny (2 x 45 min)

Metodologie: Implementace kritického myšlení a zážitkového učení. Na začátku hodiny si každý žák vylosuje jednu kartičku. Na kartičkách je 6 různých témat a po vylosování poslední vznikne 6 skupin ve třídě. Každá skupina bude mít za úkol vyhledat tolik informací k zadanému tématu, kolik bude potřeba. Na každé kartičce je kolonka *PRO* a *PROTI* a každá skupinka musí zaplnit obě tyto kolonky. Prvním úkolem bude ve skupince pouze debatovat a nalézat argumenty pro a proti. Žáci zapíší všechny nápady, protože žádný není špatný. Každá skupina

si zvolí svého mluvčího, který učitel a ostatním přednese argumenty pro a proti. Učitel spíše naslouchá, ale může se i cíleně doptávat. V druhé hodině budeme s tímto úkolem pokračovat, nicméně tentokrát bude skupina cíleně vyhledávat informace na internetu a zapisovat do kolonek pro a proti. Co říkají zdroje, které s teorií souhlasí, jaké pro to mají argumenty a důkazy? Co říkají naopak zdroje, které danou konspiraci vyvracejí a jaké jsou jejich důkazy? Cílem této druhé hodiny bude práce s daty, jejich filtrování a uvědomění si, že dat je nepřehledné množství a někdy není snadné se v nich zorientovat. Samozřejmě pak také práce ve skupině, argumentace, prezentace vlastních názorů a schopnosti diskuze. Dostatečně dopředu před koncem této hodiny učitel vyzve každou skupinu k prezentaci. Každá skupina bude mít za úkol zvolit si jiného mluvčího, aby se role „leadera“ týmu střídaly. Učitel a ostatní si vyslechnou argumenty pro a proti, cíleně se doptává, upozorňuje na pádné chyby v argumentování *PRO* a nechá ostatní spolužáky se případně doptávat. Tyto kartičky pak žákům nakopíruje a žáci si je vlepí do svého sešitu jako poznámky.

Příklady kartiček, které učitel vytvoří z témat, které žáci přinesli minulou hodinu do školy.

<p>11. září 2001, za zřícení mrakodrapů a náraz do Pentagonu může americká vláda.</p> <p>PRO:</p> <p>PROTI:</p>	<p>Virus HIV způsobující nemoc AIDS byl záměrně vytvořen v laboratořích a rozšířen mezi lid.</p> <p>PRO:</p> <p>PROTI:</p>	<p>NWO - Nový světový řád - centrální banky a nadnárodní firmy usilují o novou světovládu.</p> <p>PRO:</p> <p>PROTI:</p>
<p>Chemtrails - některé čáry po letadlech tvoří chemikálie, které letadla vypouští ve snaze otrávit vypěstované plodiny a obyvatelstvo.</p> <p>PRO:</p> <p>PROTI:</p>	<p>Očkování miminek může způsobovat vážné zdravotní poruchy, např. autismus či epylepsii.</p> <p>PRO:</p> <p>PROTI:</p>	<p>Přistání astronautů z letu Apollo 11 na měsíci byl podvrh natočený ve filmovém studiu.</p> <p>PRO:</p> <p>PROTI:</p>

2.5 Když se sejde dobrá duše, sběratel lajků a prodejce

Při přípravě této hodiny jsem se inspirovala přípravou z internetového portálu www.jsns.cz (Jeden svět na školách). Velmi se mi líbila jejich práce pro žáky s připravenými pracovními listy a s myšlenkou šířitele informací a jeho možného prospěchu z daného šíření. S žáky jsme si již říkali, že je důležité zjistit nejen, kdo daný článek sdílí, ale jaký z něj může mít prospěch. JSNS vytvořili kartičky s popisy konkrétních osob, které se například v době pandemie koronaviru objevili. Tyto osobnostní typy nicméně lze využít vždy, byť by hlavní myšlenkou pro žáky mělo být zpozornění při shlédnutí reklamy.

Cíle (kognitivní, afektivní): Žáci aktivně zkoušejí psaní prodejních či propagujících textů, záměrně své texty zveličují, aby v budoucnu nacházeli podobnost a dokázali rozlišit tyto texty například na internetových stránkách či novinových sloupcích.

Očekávaný výstup RVP:

- ČJL-9-1-01 odlišuje ve čteném nebo slyšeném textu fakta od názorů a hodnocení, ověřuje fakta pomocí otázek nebo porovnáváním s dostupnými informačními zdroji
- ČJL-9-1-03 rozpoznává manipulativní komunikaci v masmédiích a zaujímá k ní kritický postoj
- VO-9-1-05 kriticky přistupuje k mediálním informacím, vyjádří svůj postoj k působení propagandy a reklamy na veřejné mínění a chování lidí

Metodologie: Implementace kritického myšlení a zážitkového učení. Žáci se rozdělí do dvojic a učitel každé dvojici rozdá vytištěný papír s typologiemi postav (obrázky s popisy). Prvním úkolem každé dvojice bude si vše přečíst. Po přečtení se nejprve učitel doptává žáků, zda se s někým takovým již setkali, zda například znají nějakého zapáleného prodejce či politika a na konkrétních příkladech si společně mohou přiblížit dané typy lidí. Druhým, tím stěžejním úkolem hodiny pak bude pro každou dvojici, aby si z daného pracovního listu jednoho člověka vybrali a zkusili napsat text, který by mohl psát vybraný člověk sám. Prodejní příspěvek, lákadlo na léčení, politickou kampaň a podobně. Jejich fantazii se meze nekladou. Následně bude každá dvojice svůj text číst a ostatní spolužáci hádají, která z postav z obrázku je v daném textu

zobrazena. Tato aktivita žákům přiblíží se do situace šíření konspirací či dezinformací ještě více vžít a pomůže jim pochopit motivaci šíření daných zpráv. Navíc si vyzkoušejí kreativní psaní a přednes před spolužáky.

Nástroje a pomůcky: Vytisknuté pracovní listy do dvojic, počítač/tablet s připojením k případnému vyhledávání, volné listy na psaní.

Časová dotace: 1 x 45 minut (1 vyučovací hodina)

 <p>LÉČITELÉ-EZOTERICI Nemoci a bolesti vnímají jako následek narušených magických čaker nebo jako důsledek špatného postavení hvězd. Místo medicíny založené na vědeckém poznání doporučují léčivé kameny či pití horké vody. V mnoha případech jim ale jde čistě o byznys a snaží se prodat co nejvíce „magických“ krystalů nebo „život měnících seminářů“.</p>	 <p>DOBŘÉ DUŠE Když se dozví o nějakém nebezpečí, tak cítí jako svou povinnost varovat před ním své blízké a ochránit je. „Varovné“ zprávy, často přicházející e-mailem či sdílené na sociálních sítích dalšími dobrými dušemi, hned bezmyšlenkovitě předávají dále. Neověřují je, a tak se mohou podílet na šíření nespolehlivých anebo vyloženě nebezpečných informací.</p>	 <p>KAZATELÉ „PRAVDY“ Mají jasno: kdo je dobrý, kdo je zlý, kdo za čím stojí, kdo co zatajuje, co se údajně chystá. O svých názorech se snaží každého přesvědčit – v hospodě nebo na rodinné grilovačce mají vždy nějaké šokující téma k hovoru a cítí se důležitě. Někdy jsou obětí konspiračních teorií, o kterých nepochybují, někdy konspirace a fake news i aktivně vytváří a šíří.</p>
---	---	--

LOVCI LAJKŮ

Na sociálních sítích jsou jako doma a snaží se získat co nejvíc lajků a upoutat na sebe pozornost. Vědí, že na sociálních sítích mají největší odezvu články s chytlavými titulky, které ve čtenářích vyvolávají zvědavost, vztek nebo strach. Právě takové články šíří a netrápí se tím, že k pravdě mají někdy hodně daleko.

OBCHODNÍCI

Jejich hlavním cílem je vydělávat. Skandální odhalení a konspirace publikují hlavně kvůli tomu, že vědí, že přitáhnou čtenáře. Čím více lidí klikne na odkaz a dostane se na jejich web, tím více lidem se zobrazí na webu umístěná reklama a tím více peněz oni získají od inzerentů. Jdou za ziskem za každou cenu a často obchodují se strachem čtenářů.

ZBRKLÍ NOVINÁŘI

Snaží se čtenářům pomoci zorientovat se v množství zpráv. I na ně se ale každý den valí kupa informací a v redakci cítí tlak, aby zprávy přinesli rychleji než konkurence a aby publikovali co nejvíce článků. Pak občas něco přehlédnou, nedostatečně ověří nebo špatně přeloží a nepřesnost je na světě.

PROPAGANDISTÉ

Jejich cílem je ovlivnit veřejné mínění ve prospěch určitého názoru, politického proudu (či celého režimu), nebo naopak v neprospěch jiného. Nezastaví se před ničím – najmou armádu internetových trollů, vytváří falešné účty, publikují fake news a ovlivňují tak volby a nálady ve společnosti. Když se jim to nedaří, účelově vypouští spoustu lživých informací, aby lidé měli dojem, že „pravdu nelze najít“.

POLITICI-POPULISTÉ

Jde jim o moc a vliv – politiku berou jen jako prostředek, jak je získat. Lidem naslibují hory doly, hlavně že je budou následovat. Často nejprve působí na emoce, vyvolají v lidech vztek nebo strach a pak se staví do role zachránců – třeba že zastaví nebezpečné uprchlíky. Hlásí se k „obyčejným lidem“, jejich život je však ve skutečnosti nezajímavý.

VTIPÁLCI

Chtějí být vtipní a sklízet lajky a uznání za svoje fórky. Buď sami vytváří koláže a vtipy, anebo je aspoň šíří. Dělalí si přitom legraci ze všeho a ze všech – i z dezinformátorů. Jenže občas jejich vtipy lidé nepochopí a považují je za skutečnost. A tak nechtěně přispívají k šíření nepravdivých zpráv.

69

⁶⁹ JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH, Mediální gramotnost se vyplatí – naivátor. Materiály do výuky. [online]. Dostupné z: https://www.jsns.cz/lekce/468721-medialni-gramotnost-se-vyplati-naivator?fbclid=IwAR1du_eRTg-u7g0jnMhh08cGeqhn03k2YDdGg8w4Spc8BdLVFUZHofGjHq

2.6 Princezna Diana

V této hodině budou žáci opět pracovat ve skupinách a využívat informační technologie pro získávání potřebných informací. Učitel žáky rozdělí do dvou skupin, kdy jedné z nich bude přidělen status PRO a druhé skupině bude přidělen status PROTI. Něco podobného si vyzkoušeli žáci v minulých hodinách, nicméně teď se podívají všichni pouze na jednu konspirační teorii, za to více do hloubky. A zastávat budou jen to stanovisko, které jim bude náhodně přiděleno.

SMRT PRINCEZNY DIANY NEBYLA NÁHODA

70

Cíle (kognitivní, afektivní): Žák aktivně pracuje se získanými daty, ochotně a bez problémů pracuje ve skupině spolužáků, získaná data a informace si ověřuje, vyhledává nové informace, své poznatky vhodně prezentuje ostatním spolužákům a vhodně argumentuje.

⁷⁰ DONOVAN, Terence. Camera Press. Redux. [online]. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2022/08/31/world/gallery/princess-diana-a-life-in-pictures-25-years-after-her-death/index.html>

Očekávané výstupy RVP:

- VO-9-1-05 kriticky přistupuje k mediálním informacím, vyjádří svůj postoj k působení propagandy a reklamy na veřejné mínění a chování lidí
- ČJL-9-1-01 odlišuje ve čteném nebo slyšeném textu fakta od názorů a hodnocení, ověřuje fakta pomocí otázek nebo porovnáváním s dostupnými informačními zdroji
- ČJL-9-1-03 rozpoznává manipulativní komunikaci v masmédiích a zaujímá k ní kritický postoj

Časová dotace: 1 vyučovací hodina (1 x 45 minut)

Nástroje a pomůcky: čisté papíry a psací potřeby, notebooku či tablety s připojením na internet.

Metodologie: Implementace kritického myšlení a problémového vyučování. Tématem dnešní hodiny bude smrt (vražda dle konspirací) princezny Diany. Kolem úmrtí princezny Diany se do dnešního dne točí velké množství spekulací, zda verze, kterou všichni známe, je pravdivá a nemá v sobě nějaké trhliny. S žáky se proto pokusíme zjistit co nejvíce informací na toto téma. Jedna skupina bude souhlasit s výrokem, že úmrtí princezny Diany nebyla náhoda (cizí, úmyslné zavinění) – skupina *PRO*. Druhá skupina, bude s výrokem nesouhlasit, úmrtí princezny Diany byla shoda náhod – skupina *PROTI*. Cílem obou skupin bude sehnat co nejvíce informací to bude možné pro podporu svého stanoviska. Dalším úkolem žáků bude ke každé informaci, ať již *PRO* či *PROTI* připsat zdroj, odkud čerpali, a autora článku, abychom v závěru hodiny měli možnost porovnání adekvátnosti zdroje.

Tuto hodinu pro nás bude klíčové právě ověřování zdroje s autory článků. Skupiny s žáky dostanou cca 20 minut na vyhledávání informací a zpracování postojů své skupiny. Po uplynutí vyhraněné doby učitel postaví na jednu stranu skupinu *PRO* a na druhou stranu skupinu *PROTI* a vyzve mluvčí obou skupin, aby přednesly své argumenty a ukázali ostatním, z jakých zdrojů čerpali a zda dohledali autory článků.

Učitel povede diskuzi, může se doptat, ale především bude žáky směřovat k uvědomění, že často konspirační teorie, dezinformace či *fake news* pochází právě z nevěrohodných zdrojů, články s těmito informacemi se neodkazují na žádné další zdroje (když například vědec napíše

vědecký článek, v jeho textu budou odkazy na jiné vědecké práce a podepíše se celým jménem včetně titulů, které přikládají věrohodnost jeho výroku, to se většinou u konspiračních teorií neděje).

Nevěrohodnost zdrojů u skupiny *PRO* by se teoreticky měla často opakovat. Učitel ubezpečí žáky ze skupiny *PRO*, že odvedli dobrou práci s hledáním argumentů a že je těžké se odkazovat na články či vyjádření, za kterým si ani autor nestojí, a proto se nepodepíše. Na závěr hodiny se všemi studenty zahájí ještě krátkou diskuzi a zajímá se o jejich vlastní názory, podporuje jejich vyjadřovací schopnosti, žádný názor není špatný, jen žáky neustále upozorňuje na to, že je důležité si každou informaci ověřit a přiklánět se na stranu věrohodných zdrojů.

2.7 Desková hra

V další hodině budeme pokračovat a pracovat na schopnosti argumentace a obhajoby stran *PRO* i *PROTI*. Pro žáky v této hodině jsem připravila deskovou hru, díky které budou dále procvičovat schopnost kritického myšlení a argumentace i protichůdných názorů.

Cíle (kognitivní, afektivní): Žák kriticky smýšlí nad čteným textem, uvažuje nad jeho významem a tvoří si vlastní názor dle poznatků a zkušeností, vhodným způsobem argumentuje s ostatními spolužáky a obhajuje vlastní názory.

Očekávané výstupy RVP:

- ČJL-9-1-04 dorozumívá se kultivovaně, výstižně, jazykovými prostředky vhodnými pro danou komunikační situaci
- ČJL-9-1-07 zapojuje se do diskuse, řídí ji a využívá zásad komunikace a pravidel dialogu
- VO-9-2-03 rozpoznává projevy záporných charakterových vlastností u sebe i u druhých lidí, kriticky hodnotí a vhodně koriguje své chování a jednání
- VO-9-1-05 kriticky přistupuje k mediálním informacím, vyjádří svůj postoj k působení propagandy a reklamy na veřejné mínění a chování lidí

Časová dotace: 1 vyučovací hodina (1 x 45 minut)

Nástroje a pomůcky: hrací kostky (10-15 ks), vytištěné deskové hry, hrací figurky (21-30)

Metodologie: Implementace kritického myšlení a zážitkového učení. Na začátku hodiny učitel se žáky zopakuje obecně téma konspiračních teoriích. Učitel se žáky připomene, jaké jsou společné znaky konspiračních teorií:

1. Předpokládají, že existuje tajný plán – SPIKNUTÍ (KONSPIRACE).
2. Za tímto tajným plánem stojí skupina vlivných lidí – SPIKLENCŮ (KONSPIRÁTORŮ).
3. Předkládají “důkazy” na podporu teorie.

4. Tvrdí, že se nic neděje náhodou, nic není takové, jak se zdá a vše souvisí se vším.
5. Nabízejí černobílé vidění světa a rozdělují ho na dobro a zlo.
6. Obviňují určité lidi či skupiny lidí.⁷¹

A vysvětlí jim pravidla následující aktivity. Žáci se rozdělí do skupin po 3 lidech a každá skupina dostane jednu deskovou hru a dvě hrací kostky a každý hráč jednu hrací figurku. Na deskové hře jsou různá tvrzení – konspirační teorie, na jejichž téma se žáci (hráči) musí vyjádřit. Hráči postupně hází první kostkou a o tolik, kolik padne na kostce, postoupí na hrací desce. Následně hází druhou kostkou. Pokud padne číslo *LICHÉ*, hráč souhlasí s výrokem na políčku, na kterém právě stojí, a pokud padne číslo *SUDÉ*, hráč s daným výrokem nesouhlasí. Jejich úkolem je vyjádřit své myšlenky a podpořit co nejvíce stanovisko, které právě zastávají a ostatní spoluhráči na to nemohou nijak reagovat. Hráči se pak postupně střídají. *START A CÍL* je pouze symbolický, hra se hraje tak dlouho, dokud zbývá vymezený čas ke hře a pokud někdo dojde do cíle dříve (protože se mu například podaří hodit vícekrát vysoká čísla), začíná hrát od znovu. Na tuto hru mají hráči k dispozici minimálně 25-30 minut. V posledních minutách hodiny si učitel s žáky udělá zpětnou vazbu. Jak je hodina bavila, zda s danými výroky spíše souhlasili/nesouhlasili a zda bylo těžké hájit opačné stanovisko, nebo se dokázali snadno přizpůsobit.

⁷¹ *European Commission*; [online]. [cit. 2022-12-13]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/fighting-disinformation/identifying-conspiracy-theories_cs

START	5G sítě způsobují onemocnění COVID-19.	John Fitzgerald Kennedy byl zabit politickými nepřáteli.	Světové populaci je tajena existence mimozemšťanů.
			Cukr je tajný jed úmyslně prodáváný vládami.
Světově známé celebrity (Avril Lavigne nebo The Beatles) mají dvojníky.	SARS byl uměle vytvořen v čínských laboratořích.	Mikrovlnná trouba zabíjí potraviny, ničí živiny a škodí tak zdraví.	Země je plochá a ne kulatá.
Finsko neexistuje, Finům se namluvílo, že žijí ve Finsku, ale ve skutečnosti je to část Švédska.			
S počasím záměrně manipulují vlády, aby mohli ovládat lidi.	Apollo 11 na Měsíci nikdy nepřistálo. Vše bylo natočeno ve studiích.	Smrt princezny Diany nebyla náhoda, ale předem domluvená akce.	CÍL

2.8 Oblíbená Adriana

Při přípravě této hodiny jsem se inspirovala přípravou z internetového portálu www.jsns.cz (Jeden svět na školách). Velmi se mi líbila jejich práce pro žáky s připravenými pracovními listy a s myšlenkou ověřování zdroje, šířitele informací a spojitost šířitele s genderovými stereotypy, případně schováváním se za anonymní profily a jména za cílem zisku čtenářů a sledovanosti pro vlastní prospěch.

Příprava na tuto hodinu se jmenuje "Oblíbená Adriana" a se souhlasem autorů podkladů bych právě tuto přípravu využila i v návaznosti na svou diplomovou práci.

Cíle (kognitivní, afektivní): Žák aktivně ověřuje získané informace, dohledává si k nim podklady a další data. Výsledky svého hledání pak dokáže prezentovat ostatním.

Cílem této hodiny není vůbec hanění jakéhokoliv internetového zdroje či konkrétní osoby, nicméně žáci si uvědomí, že pokud se autor takového webu záměrně vydává za někoho jiného a šíří odkazy na své stránky ve skupinách, které s tématem absolutně nesouvisí, je to přinejmenším podezřelé a zvláštní. Autor se buď snaží méně nápadnou cestou získat více sledujících, či sdílí různé informace, za kterými si sám ani nestojí.

Očekávaný výstup RVP:

- VO-9-1-05 kriticky přistupuje k mediálním informacím, vyjádří svůj postoj k působení propagandy a reklamy na veřejné mínění a chování lidí
- VO-9-1-09 rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti
- ČJL-9-1-03 rozpoznává manipulativní komunikaci v masmédiích a zaujímá k ní kritický postoj

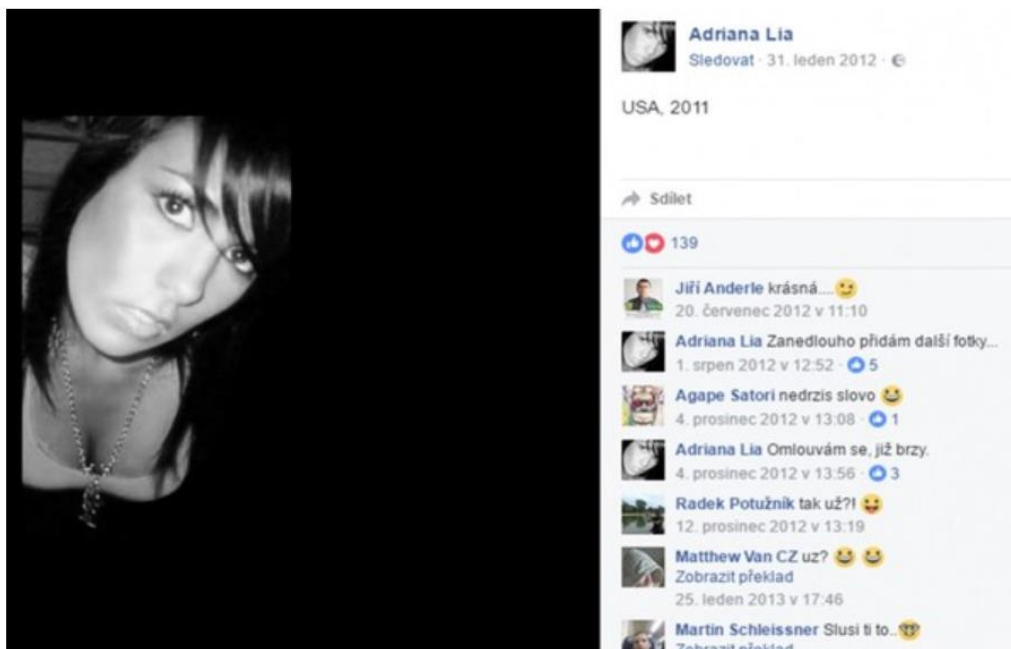
Metodologie: Implementace kritického myšlení a problémového učení. V této hodině budou žáci rozděleni do dvou skupin. Každá skupina dostane jeden pracovní list (pracovní list 1 či pracovní list 2). Před samotnou aktivitou získají žáci jen tyto informace: podívat se na tyto pracovní listy a vymyslet co nejvíce informací, které vás napadnou, případně vyhledat na

počítači (na internetu) více informace o této ženě. Po uplynutí doby skupinové práce každá skupina přednese té druhé, co z pracovních listů zjistila. Žáků se ptáme, co jim připadá na profilu zvláštní či podezřelé. Všichni pak následně dostanou k přečtení článek mediálního analytika Romana Mácy, který zjistil, že profil krásné Adriany je falešný a telefonní číslo, které Adriana využila pro registraci na svém profilu patří Ondřeji Geršlovi, vlastníkovu stránek právě oněch konspiračních webů – ac24.cz

Časová dotace: 1 vyučovací hodina (1 x 45 min)

Nástroje a materiál: pracovní listy, počítač s připojením na internet. Pracovními listy jsou pak snímky obrazovky konkrétního *facebookového* profilu ženy jménem Adriana Lia, která na svém profilu má pouze jednu fotografii krásné ženy, pod kterou sbírá komentáře svých obdivovatelů a na zbytku svého profilu sdílí konspirační teorie z několika webových stránek. Tyto články pak sdílí nejen na svých profilech, ale do různých *facebookových* skupin.

FACEBOOKOVÝ PROFIL ADRIANA LIA

Pracovní list č. 1, strana A

 Adriana Lia ▶ **Demisi vlády! Zrádců! Psychopatů!** 29. červenec 2016 ·

Myslíte, že je to sehraný? Spíše to vypadá na ruský standard... 😊
Zobrazit přílohu

 To se mi líbí Sdílet

 😊 3

 Kašpar Paleček Nahraný... profici by nesebrali jen dva ze tří 😊 a kampak zmizel cyklista... 😊😊😊 Fejk na první pohled 😊. Jak vyskočí a běží všichni před kameru 😊 a jednu stranu nechají volnou, aby 3ti nejspíš v zákrytu nastoupil do bílého či utekl... 😊
To se mi líbí · 29. červenec 2016 v 23:21 · Upraveno

 Adriana Lia ▶ **Priatelja Ruska** 29. červenec 2016 ·

Myslíte, že je to sehraný? Spíše to vypadá na ruský standard... 😊
Zobrazit přílohu

 To se mi líbí Sdílet

 😊😡 9

 Peter Tokarcik

To se mi líbí · 29. červenec 2016 v 22:00

 Vladimír Varjagson To není sehraný, to je zásahovka, sebrali nějaký mafiány, ten cyklista je tam taky úmyslně :) Už je to starší...
To se mi líbí · 29. červenec 2016 v 22:03 · Upraveno

 Adriana Lia ▶ **INZERUJ KDY CHCEŠ A CO CHCEŠ !!!** 29. červenec 2016 ·

Myslíte, že je to sehraný? Spíše to vypadá na ruský standard... 😊
Zobrazit přílohu

 To se mi líbí Sdílet

 Adriana Lia ▶ **DÁMSKY BAZARIK** 29. červenec 2016 ·

Myslíte, že je to sehraný? Spíše to vypadá na ruský standard... 😊
Zobrazit přílohu

 To se mi líbí Sdílet

 Adriana Lia ▶ **Bazárovka** 29. červenec 2016 ·

Myslíte, že je to sehraný? Spíše to vypadá na ruský standard... 😊
Zobrazit přílohu

 To se mi líbí Sdílet

 3

 Adriana Lia ▶ **BAZAR BRNO - bez schvalování** 29. červenec 2016 ·

Myslíte, že je to sehraný? Spíše to vypadá na ruský standard... 😊

Pracovní list č. 1, strana B

Adriana Lia Timeline 2016 Všechny příspěvky Přidat do přátel Sledovat

Úvodní informace

Pracuje pro Pracuji na sobě.
Má 158 sledujících

Fotky · Není tu nic k zobrazení

Přátelé · 1 353

Rudolf Dvořák Tibor Moravčík Jiří Matuszék
Martin Potůček Šárka Kotásková Radoana Aksamitova
Si eres bueno en algo... David Collazo Jan Koral Ilona Svihlikova

Čeština · English (US) · Slovenčina · Español · Português (Brasil)

Soukromí · Smluvní podmínky · Reklamy · Volby reklamy · Cookies · Další

Facebook © 2017

Příspěvky z roku 2016

Adriana Lia sdílel(a) příspěvek uživatele AC24.
19. duben 2016 ·

AC24
19. duben 2016 · Dát stránce To se mi líbí

Vrcholní žurnalisté přiznávají, že zprávy mainstreamových médií jsou naprostý podvrh: „Všichni lžeme pro CIA“

Vrcholní žurnalisté přiznávají, že zprávy mainstreamových médií jsou naprostý podvrh: „Všichni...“

AC24.CZ | OD AC24

To se mi líbí Sdílet

7

Adriana Lia prostřednictvím uživatele AC24
9. duben 2016 ·

Vymývání mozků v přímém přenosu, informujte se!

Lubomír Man: Česká televize zažívá panickou hrůzu. Národ nám nesmí přestat věřit

Pozor, pražská kavárna a s ní spojená česká média, přezdívána jejími nepřáteli jako české prostitutky, vyhlásily prostřednictvím ČT a ústy jejího představitele Václava...

AC24.CZ | OD AC24

Pracovní list č. 2 - strana A

+420775921243

Lidé

Adriana Lia
Pracuje na sobě.

Najít další výsledky na dotaz +420775921243

Adriana Lia

Přidat do přátel Sledovat Zpráva ...

Timeline Informace Přátelé Fotky Další ▾

ZNÁTE ADRIANA?

Pokud se chcete podívat, co sdílí s přáteli, pošlete jí žádost o přátelství.

Přidat do přátel

Úvodní informace

Pracuje pro Pracuji na sobě.

Má 158 sledujících

Fotky · Není tu nic k zobrazení

Přátelé · 1 353

Radolana Aksamitova Tomáš Vokoun Rudolf Dvořák

Martin Potůček Šarka Kotásková Collazo Ilona Světlíková

Jiří Maluszek Šarka Kotásková Jan Korál

Adriana Lia sdílel(a) odkaz.
Včera v 11:23 · €

bTV HD

Naprostě perfektní. Host v televizi natvrdo a zasvěceně hovořil o imigraci a moderátorka jen zírala. Podívejte se

Rozhovor s bulharským ústavním soudcem, bývalým poslancem a poradcem premiéra Bojko Borisova. V Bulharsku je tento pravicový konzervativce známý...

OD LAJKTICZ

To se mi líbí Sdílet

3

1 sdílení


```
domain:          ac24.cz
registrant:      SUB_575553
admin-c:         SUB-897654
nsset:           SUB-20160523221710
keyset:          KEYSET
registrar:       REG-GRANSY
registered:      14.11.2011 10:36:18
changed:         23.05.2016 22:17:11
expire:          14.11.2017

contact:         SUB_575553
name:            Ondřej Geršl
address:         Palackého 1
address:         Praha 1
address:         111 00
address:         CZ
phone:           +420.775921243
e-mail:          ondrej.gersl@gmail.com
registrar:       REG-GRANSY
created:         22.09.2012 13:07:02
```

72

⁷² JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH. *Oblíbená Adriana*. Materiály do výuky. [online]. Dostupné z: <https://www.jsns.cz/projekty/medialni-vzdelavani/bulletin-medialni-vzdelavani/medialni-lahodka/oblivena-adriana>

OBLÍBENÁ ADRIANA – Zkrácená verze článku „Skrytá mainstreamem cenzurovaná "pravda" jedině od proruských webů a od falešných profilů“ mediálního analytika Romana Mácy. Mediální analytik Roman Máca si všiml, že Adriana velmi často sdílela články z rodiny tzv. dezinformačních webů (ac24.cz, svetkolemnas.info, lajkit.cz) a zapochyboval o pravosti její identity. Pustil se tedy do pátrání. Podařilo se mu zjistit zajímavé informace, a proto publikoval 6. 2. na svém blogu na iDnes tento článek.

Pokyny pro žáky:

Přečtete si článek.

Obsahuje pro vás nějaké nové informace? Jsou informace rozdílné od toho, co jste sami vymysleli?

Co si o tomto článku myslíte?

„A jak již bylo zmíněno, sociální sítě jsou pro takovou činnost ideálním prostředím. Své by o tom mohla vyprávět např. jistá Adriana Lia, která má svůj profil na Facebooku. Na něm má přes 1300 přátel, mezi kterými nechybí ani známé postavy české proruské dezinformační scény. V přátelích se objevuje např. *Jan Korál, který je provozovatelem jednoho z proruských webů*, kde kromě přísunu "informací" bylo možné zakoupit tričko s podobiznou Putina. Korál mimo jiné tvrdí, že Česká televize podléhá diktátu mocných zednářských a iluminátních kruhů. Ale zpět k Adrianě. Ta na svém profilu pouze sdílí články pocházející z rodiny dezinformačních webů AC24 (ac24.cz, svetkolemnas.info, lajkit.cz). Od Adriany se tak pomocí nasdílených článků, v tomto případě z webu ac24.cz, dozvíme, že vrcholní žurnalisté přiznávají, že zprávy mainstreamových médií jsou naprostý podvrh, protože všichni žurnalisté lžou pro CIA a také se dozvíme o panické hrůze České televize. Nicméně pohledná Adriana nelení. Onu "alternativní" osvětu nešíří jen na svém profilu, ale články z rodiny webů AC24 jako o život sdílí do různých skupin na Facebooku.“

„Podívejme se, ale na tuto sympatickou mladou dívku blíže. Za tak užitečnou činnost je se s ní třeba více seznámit. Jenže profil je v podstatě prázdný. Škoda. Nezoufejme. Adriana nám dala vodítko a při vyplňování profilu uvedla své telefonní číslo. Ale u zadaného telefonu se Adriana nejspíše spletla. Číslo totiž patří provozovateli webů z rodiny AC24 Ondřeji Geršlovi. Ten ho uvádí při registraci domény ac24.cz viz obrázek níže. Ale samozřejmě to bude shoda okolností a Adriana je skutečná osoba, která je věrným čtenářem a šířitelem obsahu webů AC24 a s Ondřejem Geršlem nemá nic společného. A shodné telefonní číslo bude také zřejmě jen náhoda či omyl. V těchto případech se jedná vyloženě o profily, na kterých jsou vyobrazeny mladé atraktivní ženy. A zaručené "pravdy" z anonymizovaných proruských webů přece musí být šířeny z falešných, resp. lživých profilů. Logika nepustí. **A proč zrovna mladé ženy?** Odpověď je jednoduchá. Nejedno oko pravého vlastence přitáhne na fotce vyobrazená spanilá kráska více, než by ho zaujala podobizna neatraktivního důchodce např. z Vysočiny. A také žádostí o přátelství a o následný odběr se objeví bezpochyby více. Ale abychom se dostali do roviny skutečně bizarní, která je proruským webům a jejich okolí vlastní, Adriana získala rovněž řadu mužských ctitelů. Např. uživatelem Petrem Doubkem byla nazvána andílkem. A Petr své sympatie vůči Adrianě podtrhuje zaslanou virtuální kytičkou s dovětkem "for you". A svým online Don Juanům Ondřej Geršl, tedy pardon, Adriana Lia slibuje i další fotky, které prý zanedlouho přidá.“⁷³

⁷³ JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH. *Oblíbená Adriana*. Materiály do výuky. [online]. Dostupné z:

<https://www.jsns.cz/projekty/medialni-vzdelavani/bulletin-medialni-vzdelavani/medialni-lahudka/oblivena-adriana>

2.9 Opakovací test

Protože jsme se konspiračním teoriím věnovali s dětmi již sedm předchozích hodin, připravila jsem si pro žáky i jednoduchý test, kterým si konspirační teorie také snadno shrneme. Varianta testu bude s možností výběru odpovědí (ABC) plus několik otevřených otázek. Tento test bude i pro žáky zpětnou vazbou, zda se již v konspiračních teoriích a jejich problematice snadno orientují nebo jsou ještě oblasti, které potřebují ujasnit/zopakovat.

OPAKOVACÍ TEST Z OBČANSKÉ VÝCHOVY – KONSPIRAČNÍ TEORIE A DEZINFORMACE

JMÉNO:

DATUM:

Zakroužkuj správnou odpověď. Na některou otázku bude více správných odpovědí, proto čti pozorně. Kde bude potřeba, sám/sama se více rozepiš.

1) Co je konspirační teorie?

- a) Opak respirační teorie. b) Přesvědčení, že skupina lidí tajně manipuluje světem. c) Přesvědčení, že nic se neděje náhodou.

2) Konspirační teorie obecně předpokládají, že:

- a) existuje nějaký tajný plán či spiknutí b) by děti neměly chodit do školy
c) vše, je tak, jak vypadá

3) Vysvětli pojem:

a) Konspirace =

b) Dezinformace =

4) Jaká je motivace šíření konspiračních teorií? (3)

5) Konspirační teorie:

a) Jsou všechny pravdivé b) Jsou všechny lživé c) Nelze je potvrdit, ani
vyvrátit, nemůžeme tedy s jistotou říci.

6) Za celou dobu našeho bádání internetem a konspiračními teoriemi, která ti přijde
nejvíce absurdní a proč? (Dolož pádné důvody, důkazy apod.)

7) Co je pro tebe důležité při zjištění nové kontroverzní informace například z internetu?

3.0 Závěrečný pětilístek

Před úplným opuštěním tématu konspirační teorie, dezinformace bych chtěla se žáky naposledy zopakovat a reflektovat vše, co se naučili. Formou, jakou to udělají, bude vytvoření vlastního pětilístku, kam si každý žák shrne vlastní myšlenky a pak se o ně s celou třídou podělí.

Cíle (kognitivní, afektivní): Žák si udělá reflexi vlastní práce, uspořádá si myšlenky a učí se konstruktivní kritice. Formuluje vlastní myšlenky a prezentuje je ostatním. Vyslechne ostatní, neskáče nikomu do řeči a nad danou tematikou dokáže diskutovat.

Očekávaný výstup RVP:

- ČJL-9-1-07 zapojuje se do diskuse, řídí ji a využívá zásad komunikace a pravidel dialogu
- ČJL-9-1-04 dorozumívá se kultivovaně, výstižně, jazykovými prostředky vhodnými pro danou komunikační situaci

Metodologie: Implementace kritického myšlení. Žáci dostanou za úkol vytvořit si vlastní pětilístek. Pětilístek se skládá z pěti řádků, přičemž na každý řádek se píše jiná informace. První řádek obsahuje hlavní téma/nadpis, v našem případě tedy *Konspirační teorie*, na druhý řádek se píšou dvě slova (přídavná jména) o tom, jaké to téma je. Na třetí řádek pak patří tři slovesa o tom, co dané téma dělá. Na čtvrtý řádek žáci píšou větu (například o 4 slovech), která danou tematiku vystihuje. A na pátý, poslední řádek, pak náleží synonymum hlavního tématu.

Pro představu jsem vytvořila jeden takový pětilístek sama, je pravděpodobné, že se žáci pak v nějakých bodech pětilístku shodnou a budou je mít stejné či podobné, některé naopak zcela jiné. Prvních 15 minut z hodiny dostanou žáci prostor pro vytvoření si vlastního pětilístku, zbytek hodiny budeme reflektovat a diskutovat nad tím, co si z hodin odnesli, proč napsali to, co napsali a podobně.

Časová dotace: 1 vyučovací hodina (45 minut)

Nástroje a pomůcky: vlastní sešit a psací potřeby

konspirační teorie

Jednoslovný název tématu

složitá **věrohodná**

Dvě slova o tom, jaké téma je

informuje **ohromuje** **mate**

Tři slova popisující, co téma dělá

Všechno **si** **pořádně** **ověřuj.**

Věta právě o čtyřech slovech vystihující to podstatné o tématu

záhady

Jednoslovný opis tématu (synonymum, metafora, přirovnání)

⁷⁴ SCIO, SVĚT GRAMOTNOSTI. Pětílístek. [online]. Dostupné z: <https://www.svetgramotnosti.cz/Clanek/106/newsletter-1-petilistek-a-diamant>

Shrnutí

V posledních devíti přípravách na hodiny výchovy k občanství jsem se snažila využít co nejvíce prostředků, konspiračních teorií a aktivizačních metod, abych žákům přiblížila jednotlivé pojmy a zopakovala s nimi zásady kritického myšlení. Pokud to někteří vůbec neznali a z hodin například českého jazyka nepoužívali či nezkusili, tak nově představila. Žáci si budou mít možnost vyzkoušet na těchto hodinách zásady argumentace a diskuze, zkusí obhajovat své poznatky a názory, pokud s nimi spolužáci nebudou souhlasit a budou prezentovat před ostatními spolužáky. Při práci s daty na internetových portálech zjistí, jak je mnohdy těžké či nemožné dohledat pravdivé informace, anebo samotného autora článku, a že vždy dobře míněný článek, video či novinová zpráva nemusí mít za cíl pouze nás informovat, ale například získat nové příznivce, odběratele či zákazníky. Žáci budou o podstatný kus dál na své cestě ke kritickému myšlení a mediální gramotnosti. Konspiračních teorií existují stovky, možná i tisíce a sama všechny zajisté neznám. Vybírala jsem pouze takové, s kterými jsem se sama za svůj život setkala a přišly mi pro žáky zajímavé. Zároveň si jako pedagog musím neustále připomínat, že s každým tématem mohu *bruslit po tenkém ledě* a mým úkolem není žáky jakkoliv ovlivňovat, co si mají myslet a jaký mají mít názor. Učitel by měl pouze pomáhat dohledávat obecné poznatky, informovat bez ovlivňování a subjektivních názorů a pomoci žákům si vytvářet vlastní názor. Tento záměr se mi podařil z připravených podkladů naplnit. Žáci budou především sami aktivně vyhledávat informace na internetu a zkusit si obhajovat strany pro a proti. Zjistí, že pokud se za profilem krásné dívky na *Facebooku* skrývá starší majitel (mužského pohlaví) webových stránek s dezinformacemi a konspiračními teoriemi, nebudou s největší pravděpodobností tak věrohodné, jako pokud článek vydá vědec, podloží ho dalšími studiemi, nebo pokud se autor minimálně za nikoho nevydává a dokáže se podepsat.

Kritické myšlení obecně není něco, co by se dětem/žákům dalo vnuknout do hlavy během pár hodiny výchovy k občanství a toto ani nebylo mým primárním záměrem na začátku této práce. Na každé škole by žáci měli být vedeni ke kritickému myšlení již od prvních stupňů z hodin českého jazyka a dalších především vědeckých předmětů, nicméně si troufám říci, že i těchto pár hodin může být pro mnohé žáky klíčové a otevřít jim oči, až budou zase další odpoledne

trávit brouzdáním na internetu. I kdyby měli pouze vysvětlit vlastní babičce, že každý řetězový e-mail nemusí přeposílat dál či s rodinnými příslušníky chtěli diskutovat nad určitým tématem a hledali si pro něj argumenty. Konspirační teorie nám pak byly pouze vhodnou pomůckou k dosažení těchto cílů.

Na závěr lekcí si žáci napíšou opakovací/závěrečný test z tohoto tématu a vytvoří si pětilístek pro vlastní reflexi, což bude sloužit jako zpětná vazba pro ně samotně a stejně tak pro mě, co by učitelku. Jako vyučující samozřejmě budu hodnotit i jejich práci v přechozích hodinách, nicméně si myslím, že je vhodné mít i něco napsaného v ruce, aby se žáci nad svými myšlenkami museli déle pozastavit, formulovat je a celkově se rozepsat.

Závěr

Tato diplomová práce byla sepsána na téma Konspirační teorie a jejich reflexe jako výzva pro výchovu k občanství. Mým cílem bylo žákům přiblížit samotný pojem konspirační teorie, dezinformace a jaká například může být motivace sdílení těchto informací. Z několika výše vypsanych to byl například strach o blízké, snaha se spojit se stejně smýšlejícími lidmi anebo prostá vidina zisku. Znovu si připomeneme, že jak tvrdí Steiner, konspirační teorie nemohou být pro svou povahu potvrzeny ani vyvráceny. Právě proto se jim říká teorie a ne například konspirační fakta. Dalším cílem bylo připravit takové hodiny, které by žáky přivedly ke kritickému myšlení a nutily a pomohly jim lépe se v konspiracích orientovat.

V teoretické části jsou shrnuté poznatky o tom, co jsou to konspirační teorie, jakou mají historii, kdo je sdílí a jakou má proto motivaci, rozdíl mezi konspirační teorií a dezinformací, co je to vlastně kritické myšlení a jak by měla vypadat občanská výchova vyučovaná ve školách. Stejně tak, jak by mělo vypadat kritické myšlení zapojované do výuky ve školách. V praktické části jsou pak připravené jednotlivé hodiny rovnou k použití. Jednotlivé přípravy na sebe tematicky navazují, vycházejí z jednoduchých po více složitě a končí závěrečným opakovacím testem a finální reflexí formou pětilístku. Je proto nejvhodnější, bude-li někdo tyto přípravy používat se stejným záměrem, jako já (přivést žáky ke kritickému myšlení, ověřování informací, znalosti o konspiračních teoriích a podobně), aby využil všechny tak, jak jsou za sebou připravené. Nicméně pokud by někdo využil pouze některé z nich či jen jednu, i tak bude každá hodina dávat smysl a žáky zase posune o kus dál k očekávaným výstupům RVP a cílům na základní škole. Každá hodina (nebo alespoň většina z nich) byla postavena na samostatné práci žáků, kteří zjišťují, bádají, porovnávají, komentují svou práci a tak v nich dané poznatky a informace zůstávají podstatně déle a pamatují si více, než kdyby jim učitel pouze odvyprávěl příběh, z kterého by si dělali zápis do sešitu.

Závěrem pak jen zopakují pět nejdůležitějších otázek, které si všichni můžeme položit při čtení jakéhokoliv článku či sledování videa:

- Kdo je autorem, je podepsaný? Jaká je jeho odbornost? Jak se v dané tématice vyzná?

- Co je hlavním obsahem sdělení? Jsou to objektivní informace či již nějaké hodnoty a názory?
- Komu toto sdělení předává? Kdo je cílovou skupinou?
- Jak se dané sdělení snaží upoutat pozornost? Jsou to chytlavé texty v nadpisech, barevné obrázky?
- Proč bylo dané sdělení vytvořeno? Má z něho někdo užitek? A jaký?

Stejně jako žáci si my samotní zodpovězením těchto otázek můžeme velmi rychle usnadnit život a rozhodnout se, jakými sděleními se případně chceme více zabývat a jakými naopak naši mysl nebudeme zatěžovat.

Použité prameny a zdroje:

ALVAROVÁ, Alexandra. *Průmysl lži: propaganda, konspirace a dezinformační válka*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2017. ISBN 978-80-7553-492-7

BONĚK, Petr. Dagmar GARCIOVÁ. Martin JANDA. a kol. *Velká kniha záhad: paranormální jevy, mrazivé konspirace a tajemné přízraky!*. Praha: RF Hobby, 2020. ISBN 978-80-907772-5-5.

BYFORD, Jovan. *Conspiracy Theories : A Critical Introduction*. Palgrave Macmillan London. 2011. ISBN 978-0-230-34921-6

BARKUN, Michael. *Conspiracy Theories as Stigmatized Knowledge*. Diogenes. s. 114–120. [online]. [cit. 2022-12-13]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0392192116669288>

BARKUN, Michael. *A Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America*. Berkeley: University of California Press. 2013. s. 6. ISBN: 9780520956520

ČERNOCH, Viktor. *Konspirační teorie=konec demokracie? AV ČR, v.v.i.* ISSN: 2533-784-X, [online]. [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: https://www.avcr.cz/export/sites/avcr.cz/.content/galerie-souboru/Acko/2022/A-1_2022-web-complet.pdf

European Commision; [online]. [cit. 2022-12-13]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/fighting-disinformation/identifying-conspiracy-theories_cs

FENSTER, Mark. *Conspiracy Theories: Secrecy and Power in American Culture*. Minneapolis: University of Minnesota Press. 2001. ISBN 9780816632435

HANÁČEK, Jan. *Lifestyle, mýtus, hybridní válka: konspirační teorie v současném bádání*. Akademie věd České republiky. [online]. Copyright © Středisko společných činností AV ČR, v. v. i. [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.avcr.cz/cs/o-nas/aktuality/Lifestyle-mytus-hybridni-valka-konspiracni-teorie-v-soucasnem-badani/>

HANUŠ, Radek a Lenka CHYTILOVÁ. *Zážitkově pedagogické učení*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2816-2.

JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH, *5 klíčových otázek*, [online]. [cit. 2022-12-10]. Dostupné zde: <https://www.jsns.cz/download-lecture-material/18722?activityId=109140&lectureId=468721>

JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH, *Mediaální gramotnost se vyplatí – naivátor*. Materiály do výuky. [online]. Dostupné z: https://www.jsns.cz/lekce/468721-medialni-gramotnost-se-vyplati-naivator?fbclid=IwAR1du_eRTg-u7g0jnMhh08cGeqhn03k2YDdGg8w4Spc8BdLVFUZHofgJHq

JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH. *Oblíbená Adriana*. Materiály do výuky. [online]. Dostupné z: <https://www.jsns.cz/projekty/medialni-vzdelavani/bulletin-medialni-vzdelavani/medialni-lahudka/oblibena-adriana>

JONÁK, Zdeněk. *Jedna paní povídala... aneb Podíl fámy na vzniku a šíření nevědeckých teorií*. Sisyfos. [online]. [cit. 2022-12-13]. Dostupné z: <https://www.sisyfos.cz/clanek/527-jedna-pani-povidala-aneb-podil-famy-na-vzniku-a-sireni-nevedeckych-teorii>

KLOOSTER, David. *Kritické listy*. [online]. [cit. 2022-11-05]. Dostupné z: https://kritickemysleni.cz/wp-content/uploads/2020/05/KL01_2_web.pdf

KRÜGER, Květuše a Kateřina ŠAFRÁNKOVÁ. *Čteme s nečtenáři a učíme je kriticky myslet*. Dobříš: Šafrán, 2021. ISBN 978-80-907087-9-2.

LUDWIG, Petr., Lukáš HÁNA. *Kritické myšlení*. [online]. [cit. 2022-12-04]. Dostupné z: <https://www.krimys.cz/kriticke-mysleni/>

MÍČKA, Roman.; *Global Governance? Historické, politické a teologické perspektivy světového řádu*, Univerzita Karlova Praha. [online]. [cit. 2023-02-02]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/105413/Global_governance_Micka_habilitace.pdf?sequence=1&isAllowed=y

MOODIE, Alison, *Before you read another health study, check who's funding the research*. The Guardian. [online]. [cit. 2022-11-09]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2016/dec/12/studies-health-nutrition-sugar-coca-cola-marion-nestle>

MVČR. *Definice dezinformací a propagandy*. [online]. [cit. 2022-12-03]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>. [cit. 18.6.2022].

NOVOTNÝ, Jan. *Projektová výuka a aspekty tvořivosti v edukačním procesu*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem. 2012. 116 s. ISBN 978-80-7414-431-8.

Odborný článek: *Pojetí vzdělávacího oboru Výchova k občanství v RVP ZV*. Metodický portál / Odborné články [online]. [cit. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/77/POJETI-VZDELAVACIHO-OBORU-VYCHOVA-K-OBCANSTVI-V-RVP-ZV.html>

Oxford English Dictionary, conspiracy. n.[online]. [cit. 2022-12-15]. Dostupné z: <https://www.oed.com/view/Entry/39766;jsessionid=2D1E41C0AEFC21E153CDCA82F4F13F23?redirectedFrom=conspiracy+theory#eid8383475>

PALÁN, Aleš a Jan KONVALINKA. *Spánek rozumu plodí příšery: Jan Konvalinka v rozhovoru o covidu, právu na omyl a historickém optimismu*. Praha: Prostor. 2020. ISBN 978-80-7260-466-1.

PAVEL, Petr. TWITTER. [online]. Dostupné z: www.twitter.com/general_pavel

PICKUP, Mark., Dominik STECULA, Clifton VAN DER LINDEN. *Who Shares Conspiracy Theories and Other Misinformation about Covid 19*. [online]. [cit. 2022-11-12]. Dostupné z: <https://journalqd.org/article/view/3514/2812>

PIPES, Daniel. *Spiknutí: názory a teorie*. Praha: Themis. 2003. Studie (Themis). ISBN 80-7312-022-4.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=10842>

Reading and Writing for Critical Thinking. Kritické myšlení. [online]. [cit. 2022-11-12]. Dostupné z: <https://kritickemysleni.cz/>

SHIVELEY, James. M., Phillip J. Vanfossen, *Using Internet Primary Sources to Teach Critical Thinking Skills in Government, Economics, and Contemporary, World Issues*. Libraries Unlimited. 2001. ISBN-13: 978-0-313-31283-0

SMYČKA, Václav. *Příběhy spiknutí: původ konspiračních teorií v literatuře*. AV ČR, v.v.i. [online]. [cit. 2023-03-21]. Dostupné z: https://www.avcr.cz/export/sites/avcr.cz/.content/galerie-souboru/Acko/2022/A-1_2022-web-complet.pdf

STEINER, John F.; Edmunds W. STAHL. *Ascientific Beliefs about Large Organization and Adaptation to Change*, *The Academy of Management Review*. 1979. 107-112 s. [online]. [cit. 2022-11-11]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/257410?origin=crossref>

STEM. *Covid-19 a šířitelé konspiračních teorií. Průzkum postojů české veřejnosti*. [online]. [cit. 2023-03-14]. Dostupné z: https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2021/04/STEM_COVID-19-a-siritele-konspiraci-CZ-verejne.pdf

ŠOLC, Vladislav: *Kde se rodí konspirační teorie*. Časopis Vesmír. [online]. Copyright © VESMÍR, spol. s [cit. 27.02.2023]. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/on-line-clanky/2016/04/kde-se-rodí-konspiracni-teorie.html>

Tesla Memorial Society of New York; To Mars with Tesla. [online]. [cit. 2022.11-22]. Dostupné z: <https://www.teslasociety.com/marswithtesla.htm>

THOMAS, Andy. *Konspirace: fakta, teorie, důkazy*. Praha: Volvox Globator. 2014. ISBN 978-80-7207-907-0.

UHROVÁ, N. *Klíčové kompetence ve vzdělávání a výuce: rozvoj kritického myšlení*. Ostrava: Vysoká škola PRIGO. ISBN 978-80-87291-30-6.

UNIVERSALIS, Encyclopædia. CONSPIRATIONNISME. [online]. [cit. 2022-12-13]. Dostupné z: <https://www.universalis.fr/encyclopedie/conspirationnisme/>

WIRTZ, James J., Roy Godson. *Strategic Denial and Deception: The Twenty-First Century Challenge*. Transaction Publishers. 2002. ISBN 0-7658-0898-6